

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DIN NECROPOLA HALLSTATTIANĂ TIMPURIE DE LA COTU MORII—IAȘI

DE

CONSTANTIN ICONOMU și MARCEL TANASACHI

În urma cercetărilor arheologice din ultimele două decenii, prima epocă a fierului a ajuns să fie mult mai bine cunoscută în Moldova atât prin săpături sistematice cât și prin descoperiri ocazionale, punându-se astfel în evidență așezări, necropole sau morminte izolate și depozite de bronzuri. În privința necropolelor și a mormintelor, se cunosc până acum, între Carpați și Prut, descoperirile de la Trifești, Valea Lupului, Vaslui, Cucorâni și Volovăț, cu materiale care aparțin primelor două faze ale Hallstattului. În cele ce urmează ne propunem să completăm lista descoperirilor de morminte din prima epocă a fierului prin prezentarea materialelor din necropola atestată în satul Cotu Morii, comuna Popricani, jud. Iași.

Necropola plană de incinerare este amplasată pe pantele de nord-est ale dealului Stinca Roznovanu (fig. 7/1—3) în locul numit „Toloacă” sau „Lutărie”, în dreapta Jijiei, la aproximativ 100 m vest de podul rutier al șoselei Iași—Sculeni. Descoperirile din acest punct au fost inițial cunoscute prin periegeze și salvări efectuate de Marcel Tanasachi care în anii 1964, 1973, 1978 și 1980 a reușit să recupereze în condiții bune inventarul a trei morminte și o ceașcă provenind dintr-un mormint distrus. În 1973 A. László a efectuat o cercetare de teren în urma căreia a recoltat o ceașcă cu toarta suprainălțată, fragmente de străchini și alte vase și obiecte aparținând culturii Noua, primei și celei de a doua epoci a fierului, aceste materiale fiind deja publicate¹. În 1978 C. Iconomu a recuperat, în urma unor alte cercetări de teren, două cești cu toarta suprainălțată, dintre care una fragmentară, și o strachină cu buza aplecată spre interior, toate provenind din același mormint.

Avându-se în vedere importanța necropolei, în anii 1982 și 1985 au fost inițiate săpături de salvare care, deși nu au produs rezultate spectaculoase au permis totuși precizarea și rezolvarea câtorva probleme. Astfel, s-a constatat că la punctul „Toloacă” se află o așezare de tip Noua, cu gropi de bordei suprapuse și deranjate de morminte hallstattiene timpurii; necropola din prima epocă a fierului a fost afectată de o așezare din Latène-ul timpuriu. Atât distrugerile antice, cât și cele moderne explică de ce în cursul săpăturilor încă nu au apărut morminte nederanjate. Altă problemă pe care a rezolvat-o săpătura din 1982 este precizarea formei gropilor de morminte hallstattiene ce prezintă aspect de clopot mai înguste la gură și late la bază.

În cursul săpăturilor arheologice, atât pe traseul șanțurilor cât și prin golirea unei gropi de bordoi, parțial distrusă de lutărie, au apărut fragmente ceramice cu decor adincit, format din benzi orizontale sau triunghiuri ce aparțin culturii Noua I² (fig. 1/1, 3—4; 8/2, 4, 7) și de la un vas sac decorat cu briu continuu (fig. 1/9; 8/1). Aceleiași culturii îi pot fi atribuiți câțiva omoplați crestați (fig. 9/1—3), un împungător și un ac de os (fig. 8/5—6). Dintre fragmentele ceramice ale culturii Noua se distinge și o toartă de vas, din pastă gălbuie lustruită, cu motiv zoomorf, la care detaliile anatomice ale animalului sînt mult mai bogat redată față de alte torți mult stilizate (fig. 1/7; 8/3).

Din necropola hallstattiană de la Cotu Morii fac parte mormintele al căror inventar a fost recuperat prin cercetările de suprafață amintite și cele descoperite în urma săpăturilor arheologice,

¹ A. László, *Descoperiri din epoca bronzului și din prima epocă a fierului la Cotu Morii (com. Popricani, jud. Iași)*, în SAA, I, 1983, p. 52—58; cf. și Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. II, Iași, 1985, p. 323, LVIII. 3, D (24) și fig. 41/5—6, unde sînt publicate două cești din cercetarea de teren din 1978. Desenul 41/5 este eronat.

² A. László, *Un grup hallstattian timpuriu în podișul Sucevei*, în *Cercetări*, XIV—XV, 1983—1984, p. 76—77, fig. 7/7. Este posibil ca la Cotu Morii să se înregistreze și etapa a doua a culturii Noua, datorită analogiilor existente între toarta zoomorfă descoperită aici (fig. 3/4; 4/5) cu un exemplar similar descoperit la Piatra Neamț—Steagul roșu, ce aparține etapei Noua II. Cf. A. C. Florescu, *Așezarea Noua II de la Piatra Neamț—„Steagul roșu” (Ciriti)*, în *MemAntiq* I, 1969, p. 89, fig. 4/6.

mai ales în porțiunea de ripă formată de excavațiile moderne, caracterizate prin gropi în formă de clopot, cu fragmente ceramice (care nu au permis, datorită caracterului lor fragmentar, întregiri de vase), oase umane arse, cenușă și cărbuni. Astfel se explică de ce, în privința inventarului mormintelor de la Cotu Morii, cel mai semnificativ material rămâne totuși cel obținut prin cercetările de teren, dispunând actualmente de inventarul complet a trei morminte și de piese ceramice din unul sau două morminte deranjate.

Mormîntul nr. 1 de la Cotu Morii (fig. 1/5, 6, 8; 10/1, 3, 5), descoperit în 1964, este compus din trei vase, așezate în șir unul lângă altul. În centru se afla urnă cu oase umane incinerate. Vasul urnă de formă bitronconic-globulară (fig. 1/8; 10/1) prezintă jumătatea superioară bombată, gura lată în formă de pilnie, fațetată orizontal pe muchie. Baza este mică, rotundă, ușor conturată. Pasta este de culoare negru intens; suprafața este lustruită la exterior și cărămizie deschisă cu pete brun-roșcate în interior. Dimensiuni: înălțimea 26,4 cm; diametrul maxim 26,8 cm; diametrul bazei 8,5 cm. Urna era flancată de o strachină așezată cu gura în sus, de formă conică (fig. 1/5; 10/5), cu buza aplecată ușor spre interior, avind dimensiunile: diametrul maxim 27 cm; înălțimea 9,4 cm și diametrul bazei 8,8 cm. Ca ornament, strachina prezintă un decor de caneluri superficiale sub buză și fațetări pe diametrul maxim. Sub ornamentul de caneluri apar dispuse la capetele a două diametre perpendiculare câte patru proeminențe mici, ascuțite. Atât la exterior, cât și în interior suprafața este lustruită. Culoarea la exterior este cărămiziu-gălbuie cu pete negre cenușii, iar în interior este neagră-cenușie cu pete cărămizii spre centru. Un vas-sac care flanchează urna, găsit cu gura în sus, de mici dimensiuni, avind înălțimea de 15,9 cm și diametrul maxim de 15,8 cm (fig. 1/6; 10/3), este decorat cu briu alveolat întrerupt de patru apucători ascuțite dispuse simetric. Suprafața de culoare cărămiziu-roșcat a fost acoperită de o angobă gălbuie cu pete roșcate și apoi netezită cu o spatulă în porțiunea de la briul alveolat pînă la muchia buzei.

Mormîntul nr. 2, de incineratie, a fost găsit în urma unor cercetări de suprafață, în anul 1978, și cuprinde șase vase (fig. 1/2; 10; 2/1—3; 10/2, 4, 6; 11/1, 3). Primul vas este o urnă bitronconică, fragmentară, avind în interior oase umane arse (fig. 1/10; 11/1). Urna bitronconică are jumătatea superioară mai înaltă și mult bombată ceea ce îi conferă forma aproape globulară. Buza este lată, în formă de pilnie, cu muchia tăiată orizontal. Ca elemente de decor se observă în jumătatea superioară a urnei, sub buza evazată, o bandă de caneluri superficiale care ocupă aproximativ o treime din înălțimea jumătății superioare. Pe marginea curburii se află patru apucători triunghiulare, cu vârful în jos, dispuse simetric. Suprafața este de culoare neagră-cenușie, mată la exterior și cărămiziu-roșcat în interior. Dimensiuni: diametrul maxim 21 cm; diametrul fundului 9 cm; înălțimea 22 cm; diametrul maxim al gurii 22,5 cm. A doua piesă este o strachină mică pusă cu gura în jos în urnă (fig. 2/4; 10/6) prezentînd pereții arcuiți, buza ușor înclinată spre interior și muchia buzei plană. Pe partea exterioară a fundului vasului, se găsește o adincitură circulară care a creat în interiorul strachinii un umbo. Suprafața este netedă, fără luciu, de culoare cenușie cu pete negre la exterior și neagră, mată, în interior. Dimensiuni: diametrul maxim 7 cm; înălțimea 7 cm. A treia piesă este o strachină mare (fig. 1/2; 11/3), fragmentară, așezată cu gura în jos și servind drept capac urnei bitronconice. Strachina, de formă conică, cu buza întoarsă ușor spre interior, are muchia buzei plană; sub buză, apare o bandă de caneluri bine conturate, dar nu prea adinci. Sub banda de caneluri se găseau 2 sau poate 4 proeminențe cu șea la mijloc. Suprafața este netezită, fără luciu, cenușie, cu pete negre la exterior și neagră în interior. Dimensiuni: înălțimea 14,2 cm; diametrul maxim 35 cm; diametrul bazei 10 cm.

În jurul urnei de incineratie au fost așezate alte două mici strachini cu umbo și o ceașcă cu toarta supraînălțată. Prima este de mici dimensiuni (înălțimea 6,2 cm; diametrul 14,5 cm) cu pereții arcuiți și buza întoarsă ușor spre interior (fig. 2/2; 10/4 a-b). Pe partea exterioară a fundului vasului se găsește o adincitură circulară profundă care creează un umbo proeminent în interior. Suprafața, fără luciu, este neagră în interior și neagră cu pete cenușii la exterior. A doua strachină, similară cu precedenta, a fost pierdută după descoperire. Ultima piesă a acestui mormînt este o ceașcă cu toarta supraînălțată cu pereții arcuiți și buza verticală (fig. 2/1; 10/2). Pe fund, la exterior, există o adincitură circulară care a creat un umbo în interiorul cesti. În plan, ceașca este de formă ovală, turtită în dreptul torții, spre interior. Toarta supraînălțată, ovală în secțiune, prezintă pe înălțimea maximă o muchie ascuțită care, coborînd spre buză, creează un decor în bandă de linii orizontale, incizate. Suprafața, ușor netezită, atât în interior, cât și la exterior, este de culoare neagră-cenușie cu pete brun-cenușii. Dimensiuni: diametrul maxim 13,3 cm; diametrul minim 11,4 cm; înălțimea 4,2 cm.

Al treilea mormînt de la Cotu Morii a fost descoperit în cursul unei cercetări de teren în 1980 și este alcătuit din patru piese (fig. 2/4—6; 3/2; 11/2, 4—6). Prima, este un vas-sac asimetric, îngustat la bază, cu briu alveolat sub buză, întrerupt de patru apucători în formă de limbă dispuse simetric (fig. 2/5; 11/6). Baza este reliefată astfel încît se detașează net de corpul vasului. Suprafața este de culoare cărămizie, gălbuie pe o porțiune îngustă, pe buză, iar în interior cenușie. Dimen-

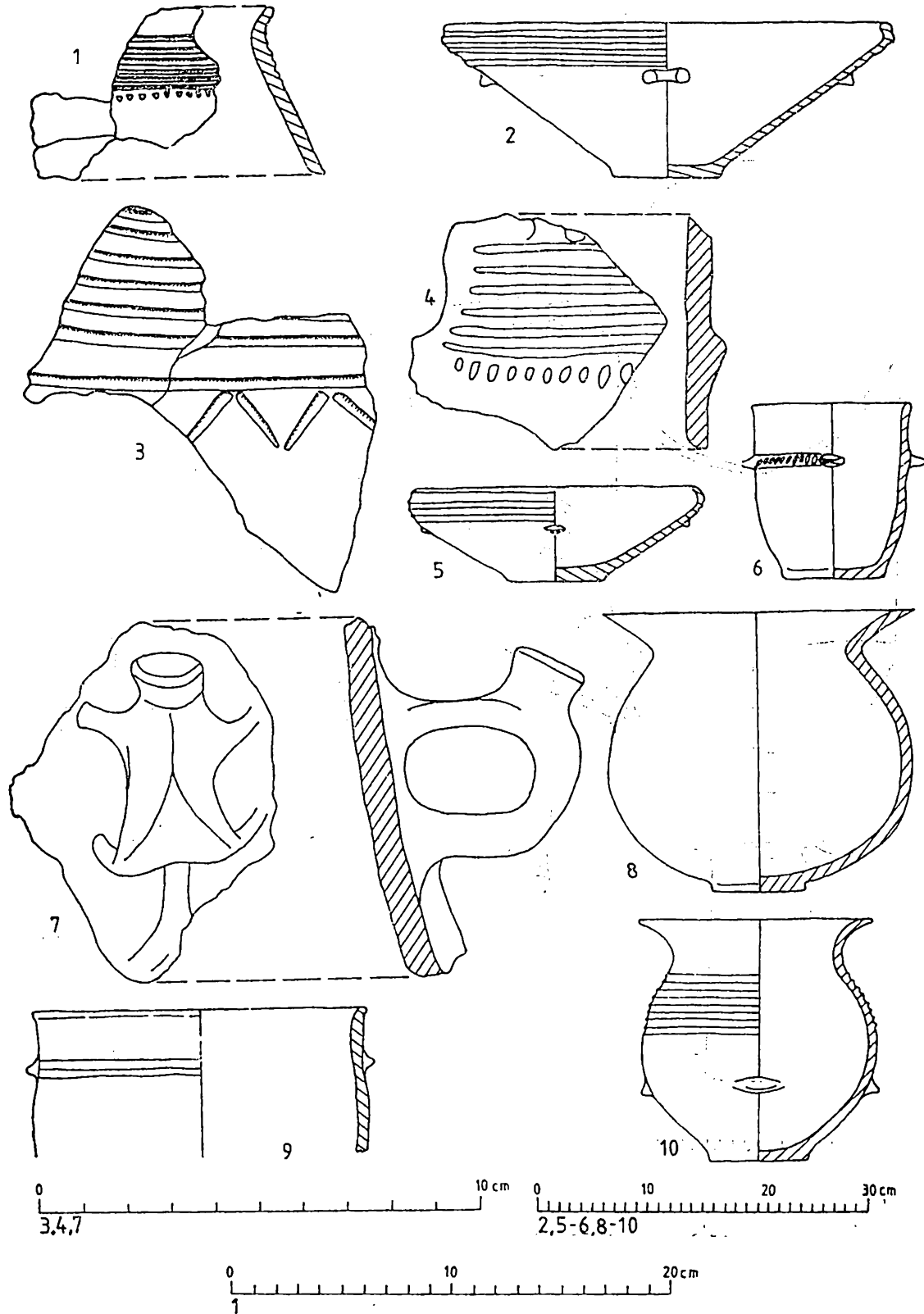

Fig. 1. Fragmente ceramice (1, 3, 4), toarlă de vas (7), vas-sac ornamentat cu briu continuu (9), aparținind culturii Noua. Material Ha B : mormintul nr. 1 : urnă (8), vas-sac (6), strachină (5); mormintul nr. 2 : strachină mare (2), urnă de formă bitronconică (10).

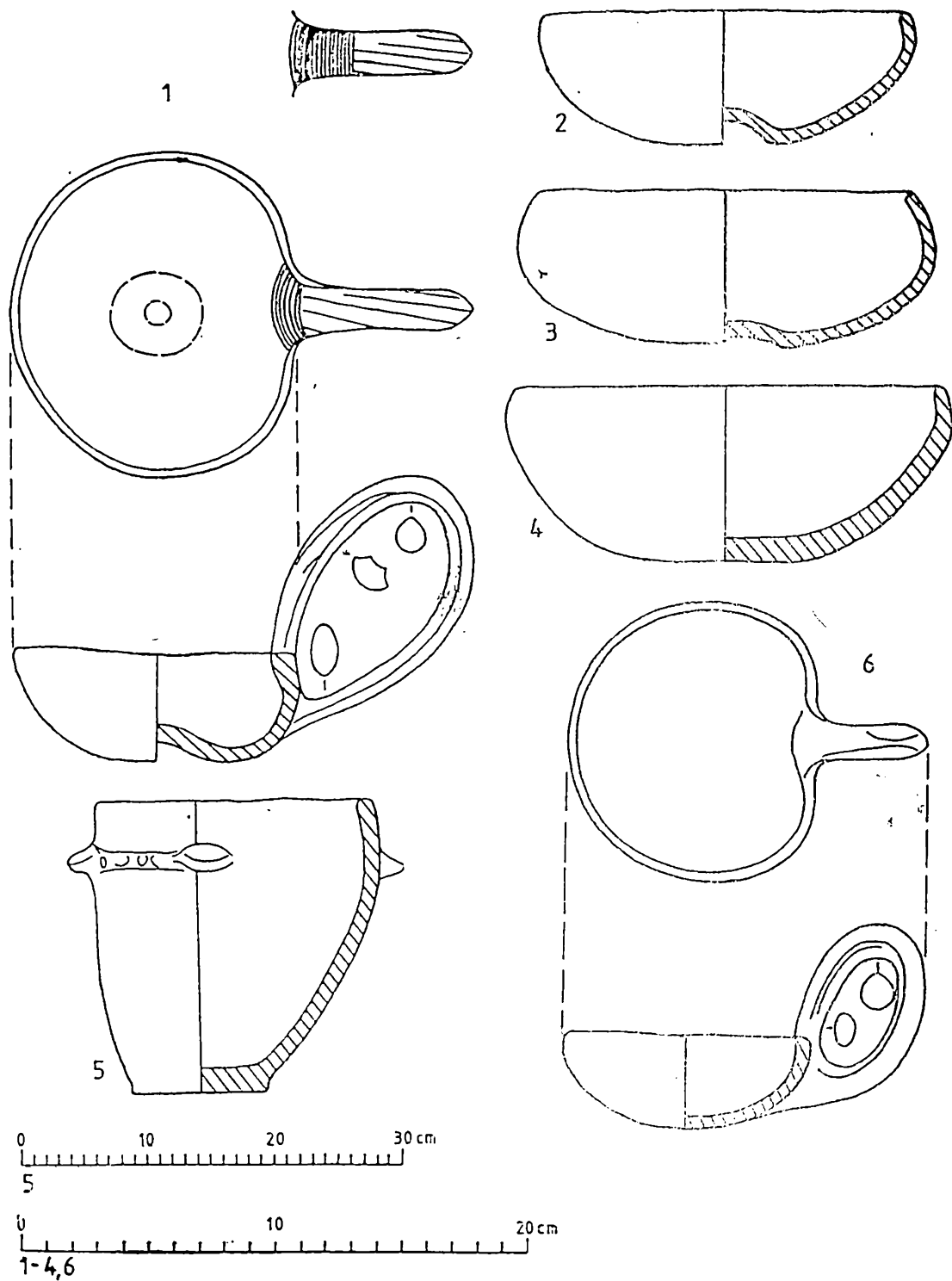

Fig. 2. Mormintul nr. 2: ceașcă cu toarta suprainălțată (1), strachină hemisferică cu *umbo* (2-3). Mormintul nr. 3: strachină hemisferică (4), vas-sac utilizat ca urnă (5), ceașcă cu toarta suprainălțată (6).

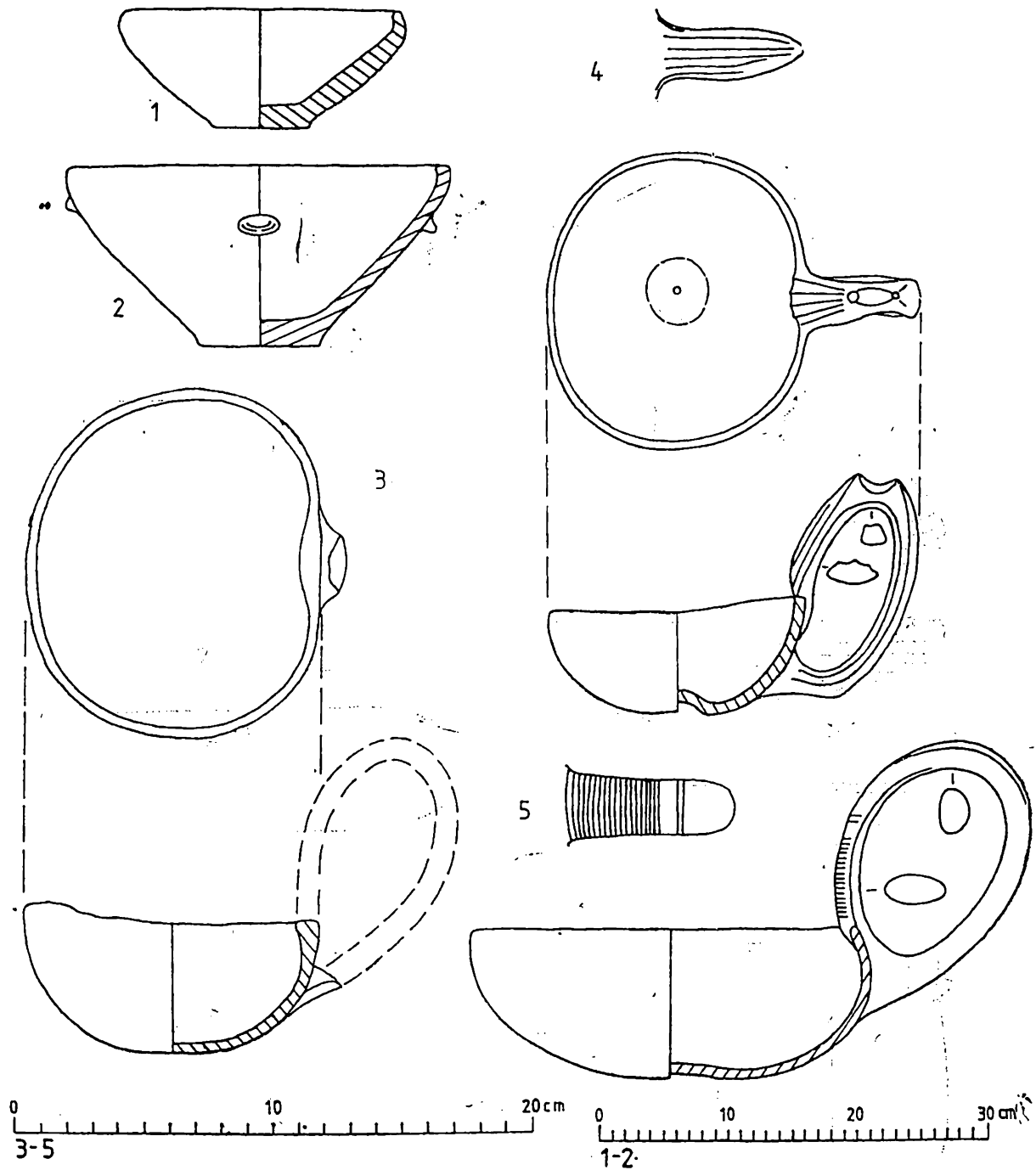

Fig. 3. Mormintul nr. 3: strachină-capac (2); ceașcă cu toarta supraînălțată descoperită în 1964 (5); cești cu toarta supraînălțată (3-4), descoperite în 1978; strachină provenind din mormintul nr. 4 (1).

siuni : înălțimea 23,3 cm ; diametrul maxim 22 cm ; diametrul bazei 12,1 cm. În interiorul acestui vas se aflau resturi de oase umane arse. Al doilea vas, o strachină mare (fig. 3/2 ; 11/2), a fost găsit așezat cu gura în jos, drept capac, peste vasul-sac. Această piesă, de formă conică, prezintă pereții ușor bombați și buza aplecată spre interior. Aproximativ la jumătatea distanței din înălțime se găsesc patru apucători în formă de limbă, de mici dimensiuni, dispuse simetric, cu virful ușor lăsat în jos. Baza este puțin reliefată. Suprafața este neagră, cenușie la exterior și neagră în interior, fără luciu. Dimensiuni : diametrul maxim 28 cm ; diametrul bazei 9 cm ; înălțimea 13,2 cm. Lângă vasul-sac s-a găsit, rezemată oblic cu gura către urnă, o strachină mică, fragmentară, de formă aproximativ

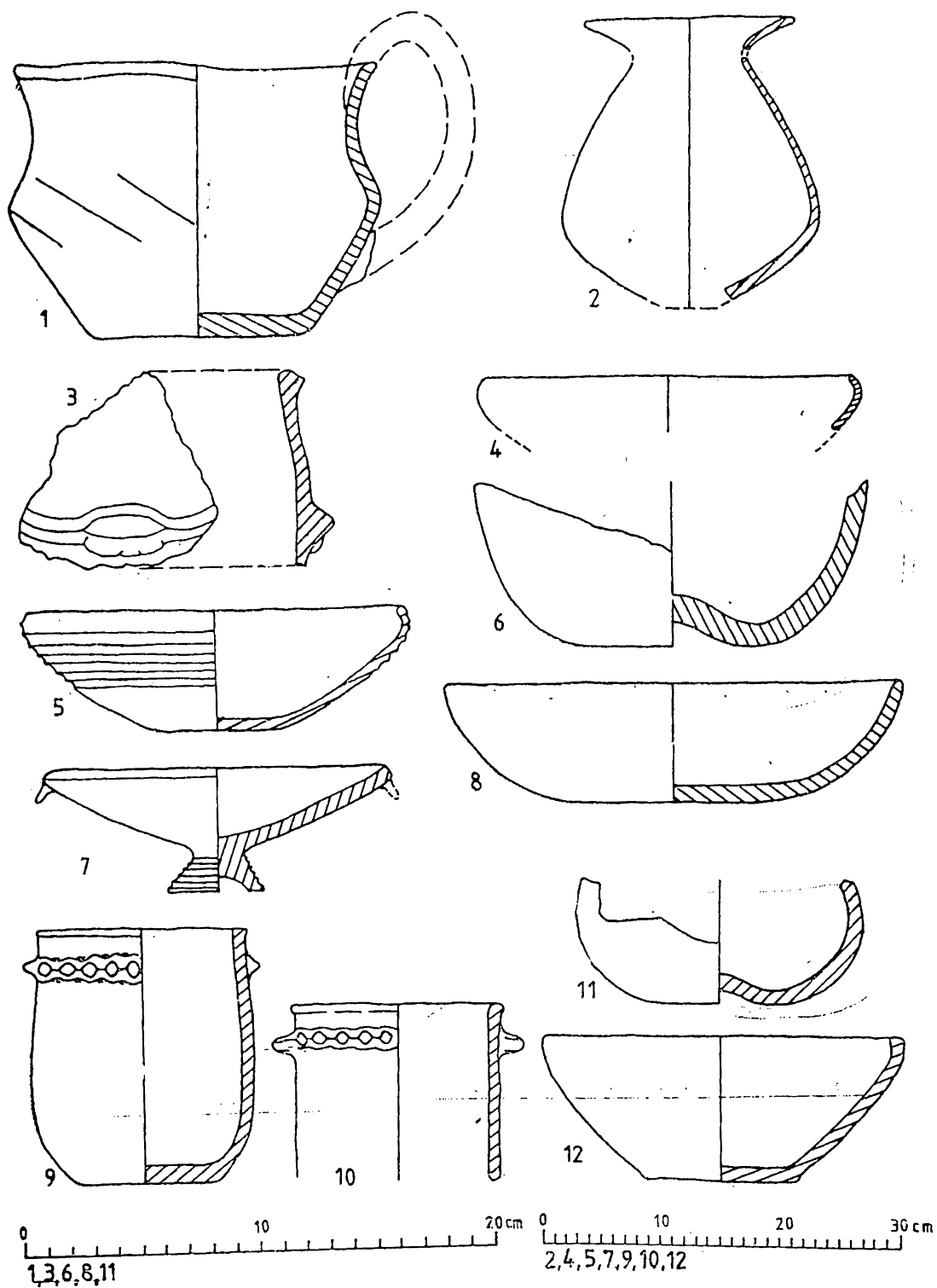

Fig. 4. Strachină din mormintul nr. 4 (5). Piese descoperite accidental aparținând Hallstattului B. Cană (1), urnă bitronconică (2), fragment ceramic dintr-o urnă bitronconică (3), strachină hemisferică fragmentară cu *umbo* (6), fructieră (7), ceașcă fragmentară cu *umbo* (11). Material La Tène: strachină (4, 8, 12), vase-sac (9, 10).

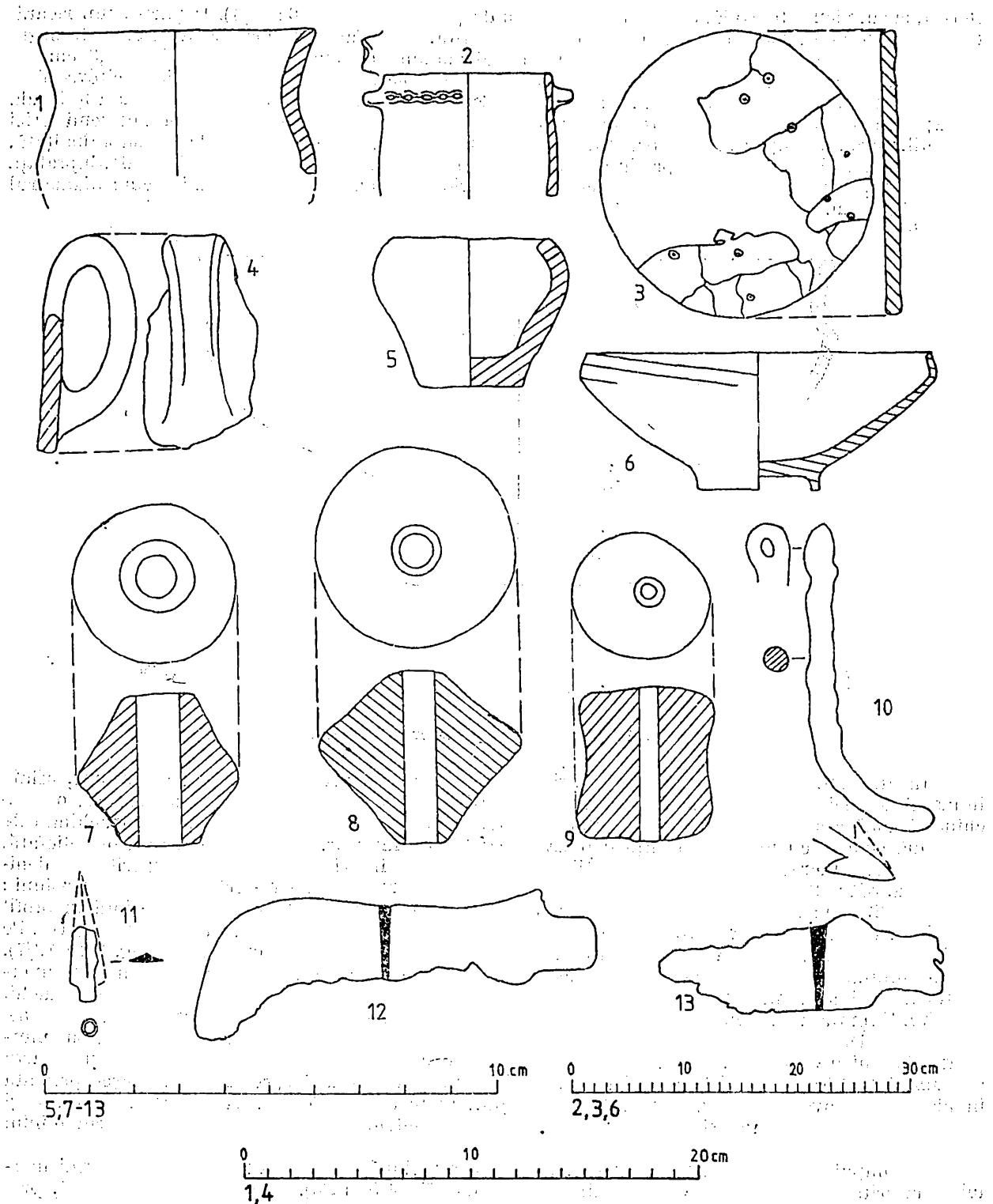

Fig. 5. Material Lu. Tène : cni (1, 4), vas-sac fragmentar (2), tpsic (3), vas miniatural (5), strachin (6), fusale
 (7-9), vrf de undi (10), vrf de sget (11), cosor (12), cu (13).

hemisferic, fr decor i fr umbo (fig. 2/4 ; 11/5). Dimensiuni : n l (t)ea maxim 7,8 cm ; dia-
 metrul maxim 16,3 cm. Buza, uor inclinat spre interior, prezint o muchie ascuit. Ling urn a
 fost depus i o ceac cu toarta suprainaltat. Aceasta are n profil perii rotunji, de form hemi-

sferică, iar în plan este ovală, turtită în interior, în dreptul torții (fig. 2/6; 11/4). În partea superioară, toarta este fațetată astfel încât rezultă o muchie ascuțită. Suprafața este brun-cenușie cu pete negre la exterior. Dimensiuni: înălțimea 4 cm; diametrul maxim 11,8 cm; diametrul minim 9,3 cm.

În afară de aceste trei morminte cu inventarul complet, au fost recuperate încă câteva piese provenite din morminte deranjate sau distruse de săpături moderne. În 1964, a fost scoasă la iveală o ceașcă cu toarta supraînălțată, fragmentară (fig. 3/5; 12/4) cu pereții arcuiți, aproape semisferici în profil. Buza, aproape ascuțită, prezintă marginile ușor arcuite spre interior. Toarta supraînălțată, mult curbată la bază, prezintă spre interiorul ceștii un decor în bandă de incizii orizontale. Suprafața este neagră, lustruită atât la exterior cât și în interior. Dimensiuni: înălțimea 5,9 cm; diametrul maxim 15,5 cm.

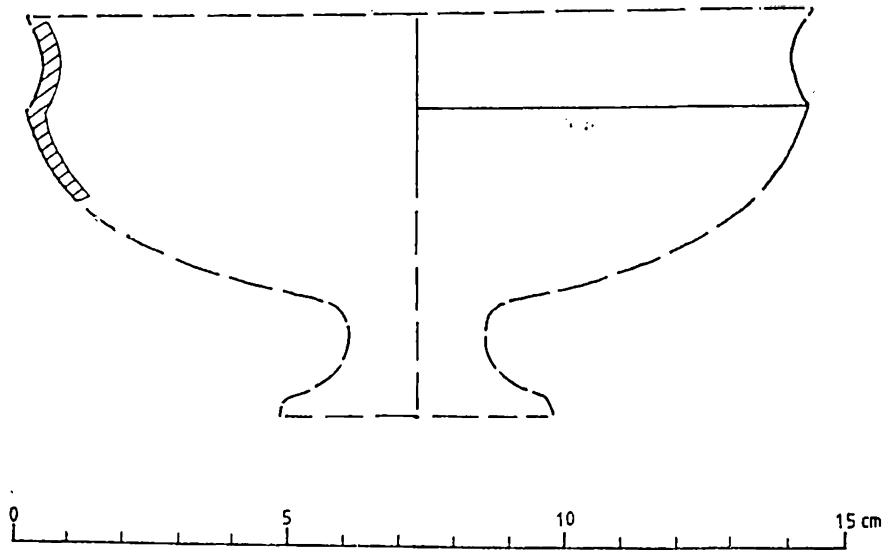

Fig. 6. Fragment de cupă greacă cu firnis negru.

În anul 1978, în cursul unei cercetări de teren, din cuprinsul unei gropi de mormânt, aflată în malul lutăriei, au fost scoase mai multe fragmente ceramice și resturi de oase umane arse, o strachină și două cești dintre care una fragmentară (*mormânt* notat convențional nr. 4). Strachina este de formă conică, cu umărul rotunjit și buza întoarsă spre interior. Baza este foarte ușor reliefată. Strachina este lucrată grosolan, cu pereții groși, suprafețele interioare prezentând asperități și denivelări (fig. 3/1; 12/8). La exterior, este cărămiziu-gălbuie, iar în interior neagră-cenușie. Dimensiuni: diametrul 22 cm; înălțimea 9,6 cm; diametrul fundului 7,8 cm. Ceașca întregă prezintă în profil pereții arcuiți, cu buza ușor aplecată spre interior. În plan, are forma ovală, turtită spre toartă. Pe fund, la exterior, se află o adâncitură circulară care în interior dă naștere unui umbo (fig. 3/4; 12/7). Toarta supraînălțată are ca element de decor, în partea din spre interior a ceștii, caneluri superficiale în lungime. În porțiunea cea mai înaltă a torții se află o șea care la capete a creat două muchii ascuțite. Suprafața este netedă, aproape lucioasă, brun-cenușie la exterior și neagră, cu pete brune, în interior. Dimensiuni: înălțimea 4 cm; diametrul maxim 11,2 cm. Ultima piesă a acestui mormânt, al cărui inventar a fost recuperat parțial, este o ceașcă fragmentară căreia îi lipsește toarta supraînălțată (fig. 3/3; 12/1). Pereții sînt arcuiți, buza ușor înclinată spre interior. Ceașca prezintă în plan forma ovală, aplatizată spre toartă. Suprafața lustruită este neagră-cenușie la exterior și neagră în interior. Dimensiuni: înălțimea 5,5 cm; diametrul maxim 13,3 cm; diametrul minim 11,4 cm.

În timpul săpăturilor din 1982 s-a descoperit o strachină care ar putea aparține acestui mormânt datorită vecinătății cu vasele amintite anterior (fig. 4/5; 12/6). Piesa, de formă conică, prezintă umărul rotunjit și buza întoarsă spre interior. Strachina este lucrată din pastă fină și a fost lustruită în afară. La exterior pasta este cărămizie, cu pete brune și negre iar în interior neagră-cenușie. Sub diametrul maxim apare un decor în bandă de caneluri orizontale. Dimensiuni: diametrul maxim 32,6 cm; diametrul bazei 10,6 cm; înălțimea 11,1 cm.

În cursul săpăturilor din anii 1982 și 1985, deși nu au fost descoperite noi morminte intacte, s-au putut totuși surprinde, în rîpa artificială, creată de excavațiile șantierului IMT Brăila, profilurile a șase gropi de morminte. Prin golirea lor au apărut fragmente ceramice, oase umane arse

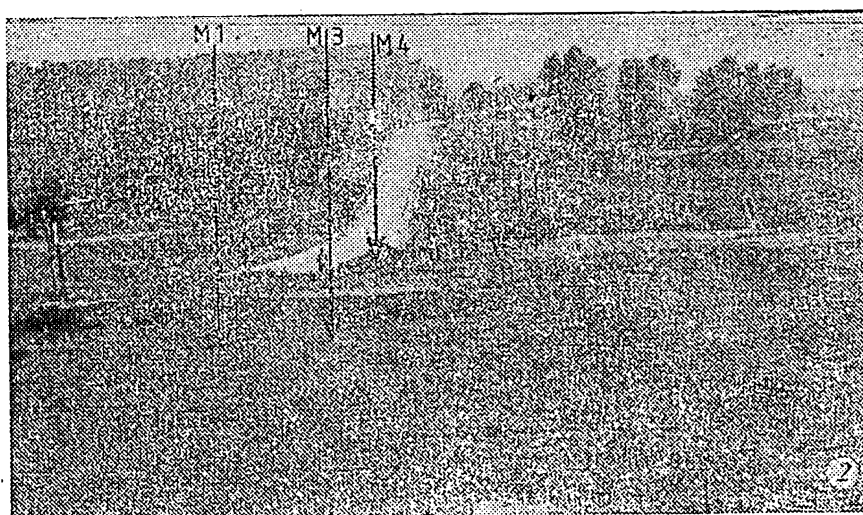
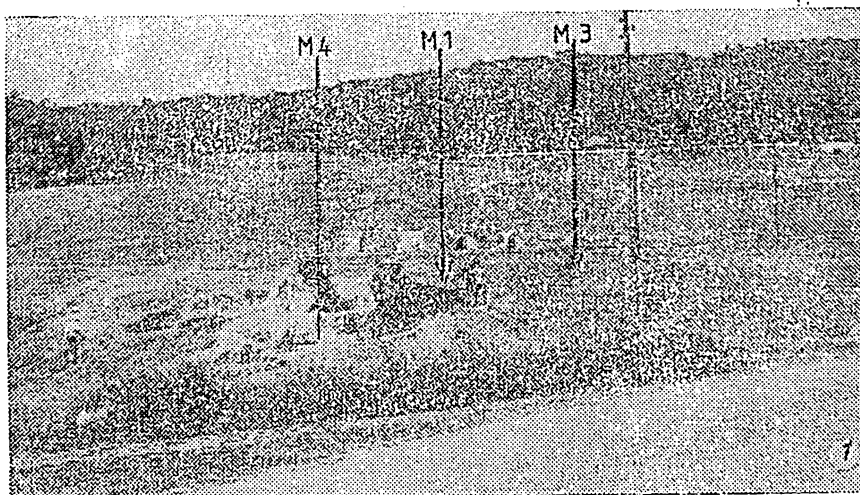

Fig. 7. Locul „Toloacă” sau „Lutărie”, văzut dinspre vest. Săgețile indică amplasamentul mormintelor (1). Același loc văzut dinspre est (2). Locul „Toloacă” sau „Lutărie”, marginea de sud: se observă în profil conturul gropii bordeiului La Tène (3).

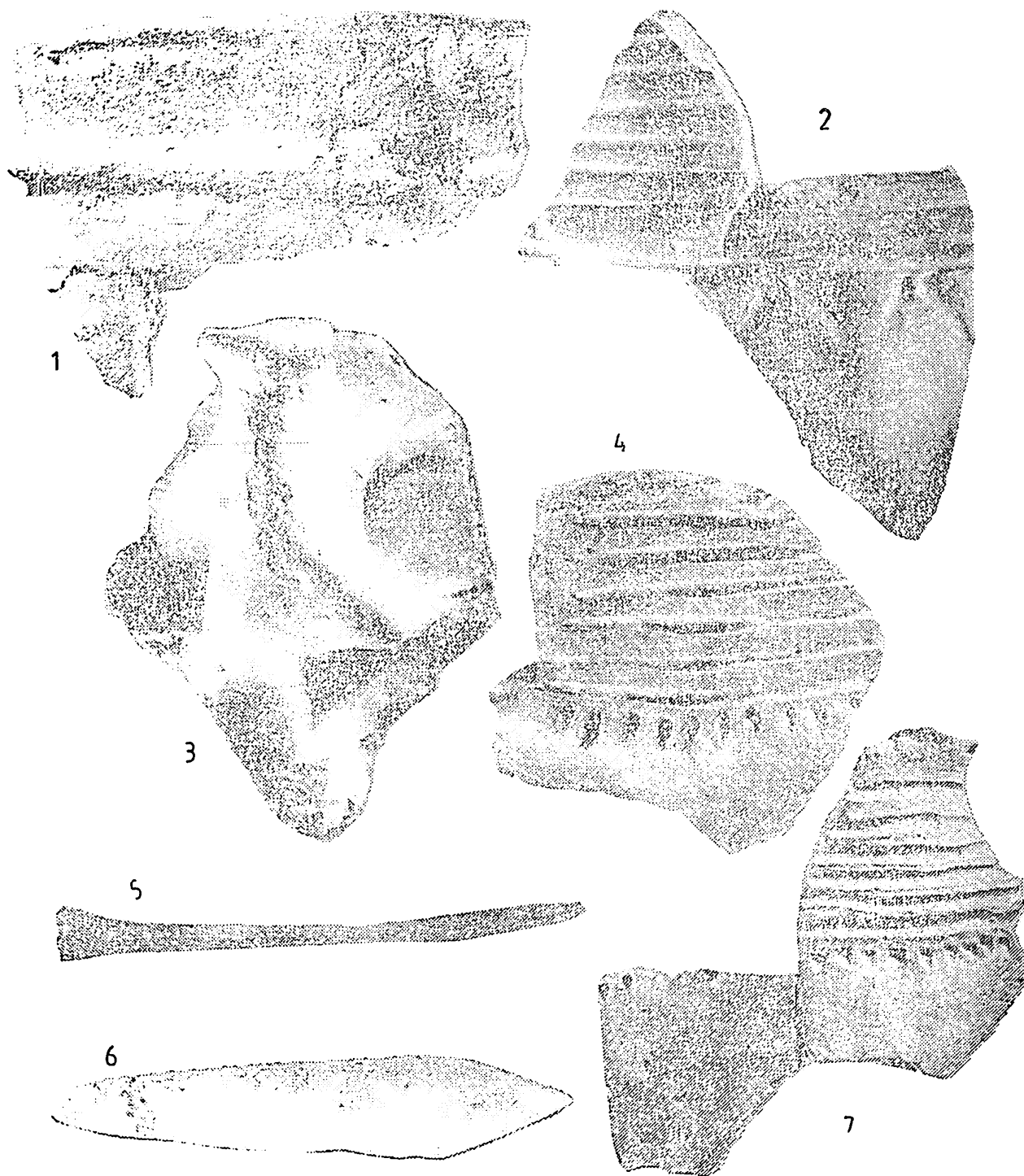

Fig. 8. Fragmente ceramice (1, 2, 4, 7), toartă de vas (3), ac de os (5), împungător (6), aparținând culturii Noua.

și cenușă. Cu prilejul aceleiași săpături a fost curățat și restul gropii de mormint, atât cât s-a păstrat (notat convențional M 4), din care s-au recoltat în cercetarea de teren din 1978 strachina și ceștile cu toarta suprainălțată. Gropile de mormint, a căror gură poate fi sesizată de la baza solului vegetal, au forma de clopot cu diametrul la bază variind între 1 și 1,5 m, la gură de 0,60—0,80 m și înălțimea de 0,60—1,30 m.

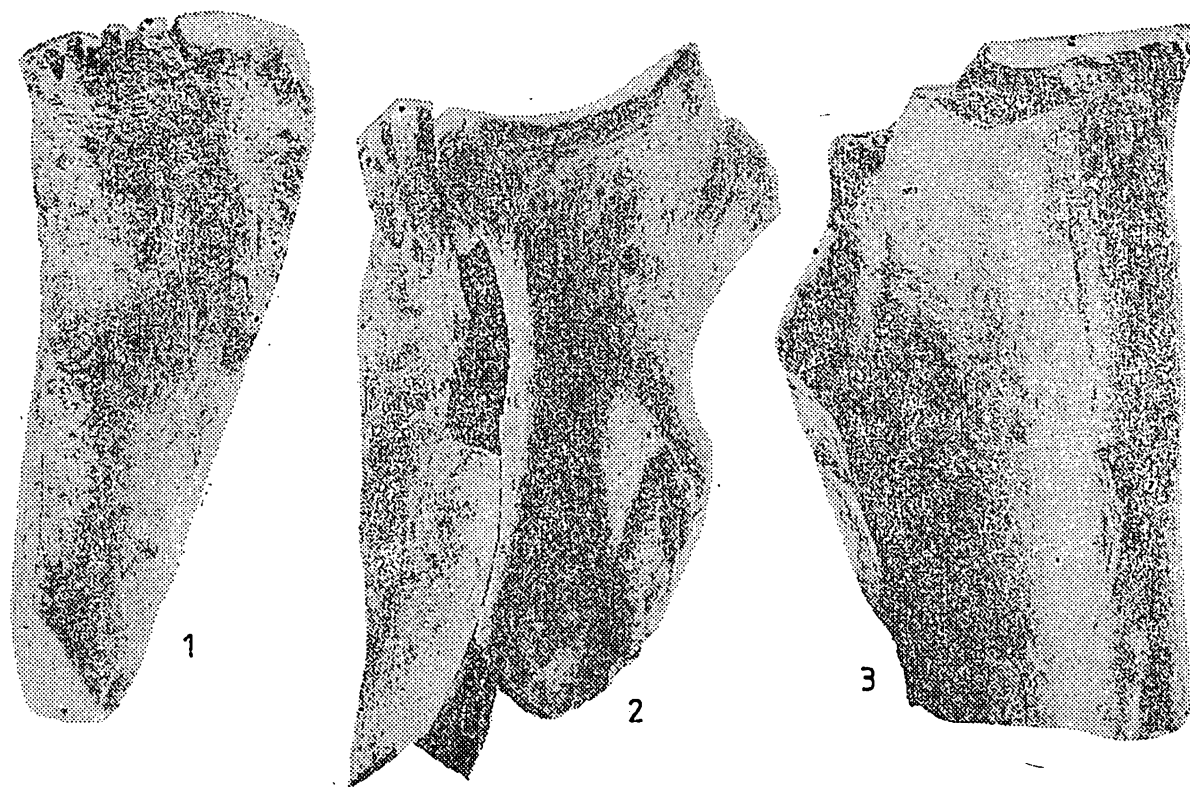

Fig. 9. Omoplași crestați (1—3), aparținând culturii Noua.

În afară de descoperirile amintite, în cursul săpăturilor din anii 1982 și 1985 au apărut în mod izolat o serie de piese întregi sau fragmentare. Dintre acestea se numără o cană, o urnă bitronconică și un fragment de urnă. Cana, de mari dimensiuni (fig. 4/1; 12/9), are forma bitronconică, buza ușor conturată și toarta rotundă în secțiune, spartă din vechime. Deși pasta este grosieră, pereții vasului, de culoare cărămizie, atât la exterior cât și în interior, au fost lustruiți. Decorul constă din caneluri superficiale, oblice, amplasate pe diametrul maxim și în jumătatea superioară a vasului. Piesa de la Cotu Morii, cu bune analogii la Cucorani, dovedește că această formă este comună ambelor grupuri hallstattiene timpurii Grănicești și Corlăteni³.

Al doilea vas descoperit izolat în 1982 este o urnă bitronconică, fragmentară (fig. 4/2; 12/3). Descoperit în preajma vaselor găsite anterior în cursul cercetării de suprafață din anul 1978 (lingă M 4), poate fi legat de mormintul sau mormintele aflate în lutărie distruse de lucrările gospodărești de scoatere a lutului. Se păstrează o parte din corpul bitronconic al vasului, fără decor, din pastă neagră la exterior și cărămizie în interior, fără lustru și câteva bucăți din buza lată, evazată a urnei. Față de alte urne asemănătoare descoperite în mormintele hallstattiene timpurii de la Cotu Morii, această piesă este de dimensiuni mult mai reduse (înălțimea aproximativ 24 cm și diametrul maxim aproximativ 22 cm).

În sfârșit, un fragment ceramic de la o urnă bitronconică, cu suprafața neagră la exterior și cărămizie în interior, fără lustru, păstrează o apucătoare alcătuită din două proeminente dispuse opozant (fig. 4/3; 12/5). Ambele proeminente, de mici dimensiuni, abia schițate, reprezintă forma atrofiată a acestui tip de apucători întâlnite la urnele din Ha A.

Printre vasele întâlnite în necropola de la Cotu Morii se pot recunoaște tipurile caracteristice primei epoci a fierului precum urna bitronconică cu buza lată (fig. 1/8; 10; 4/2; 10/1; 11/1; 12/3).

³ S. Teodor, *Săpăturile de la Cucorani*, în *ArhMold*, VIII, 1975, p. 122, 124, fig. 3/4.

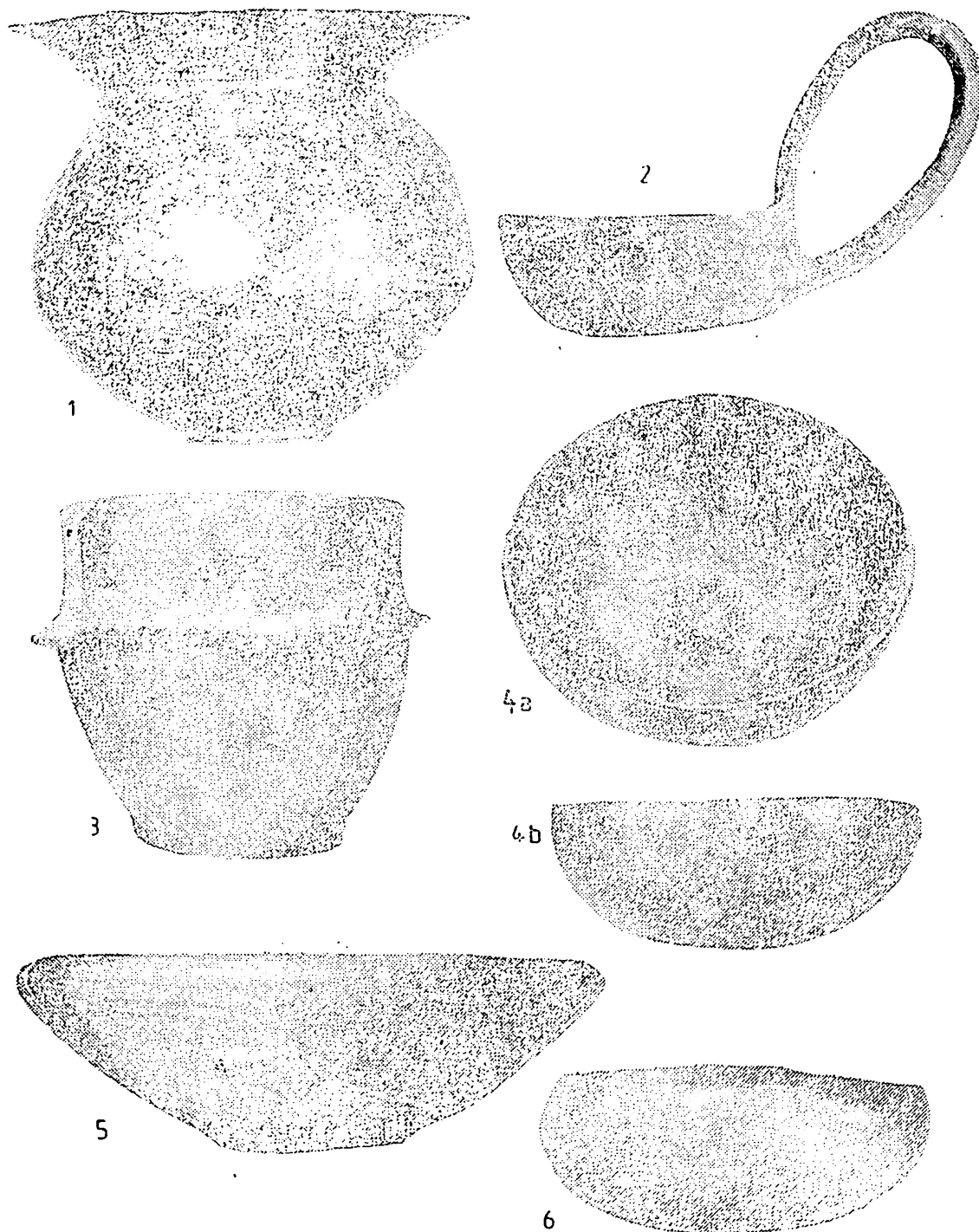

Fig. 10. Mormintul nr. 1: urnă (1), vas-sec (3), strachină (5); mormintul nr. 2: ceașcă cu toarta supraînălțată (2), strachină hemisferică cu urbo (4a-b, 6).

și strachina-castron cu apucători în formă de limbă dispuse simetric (fig. 1/2; 11/2-3), toate lucrate cu mina. Decorul caracteristic este alcătuit, în principal, din caneluri superficiale dispuse în bandă și mai rar, incizii, întâlnite numai la ceștile cu toarta supraînălțată. Străchinile prezintă ca ornament, în afară de caneluri, și fațetări oblice amplasate pe margini. În privința aspectului

argilei, a modului de preparare și a arderii, se remarcă cele două vase-sac, arse oxidant, din pastă grosieră (fig. 1/6; 2/5; 10/3; 11/6), apoi ceștile și străchinile din pastă mai fină, arse reducător ori semireducător, de culoare neagră la exterior și cenușie ori cărămidie în interior (fig. 2/4, 6; 3/1, 3—5; 10/2; 11/4; 13/1; 12/4, 7). Suprafețele sînt în general lustruite, ca la unele urne și ceștile cu toarta suprainălțată și străchini, sau netezite, ca la vasele-sac ori străchinile cu umbo. Se întilnesc însă și suprafețe foarte grosiere ca la o străchină cu buza înclinată spre interior (fig. 3/1; 12/8) și un vas-sac (fig. 2/5; 11/6).

Din punct de vedere tipologic, urnele bitroneconice de la Cotu Morii își găsesc analogii în mormintele și așezările hallstattiene timpurii din Moldova și din toată aria cu ceramică canelată. Cu toate acestea, diferențele de detaliu în privința formei și decorului nu permit încadrarea lor în tipologia vaselor bitroneconice ale grupului Corlăteni, așa cum a fost stabilită de A. László⁴. Astfel, urna bitroneconic-globulară din mormîntul nr. 1 de la Cotu Morii (fig. 1/8; 10/1), fără nici-un decor și fără proeminențe, nu poate fi apropiată de nici-o descoperire similară. Urna din mormîntul nr. 2 (fig. 1/10; 11/1), poate fi legată doar în mare de piesele de la Trifești⁵, Zăpodeni⁶ și Andrieșeni⁷ prin decorul de caneluri orizontale amplasat în jumătatea superioară a vasului. De asemenea, urna mică (fig. 4/2; 12/3) nu poate fi strîns apropiată de nici-o descoperire similară. Cele trei urne de la Cotu Morii pot alcătui așadar tipuri sau variante, acestea îmbogățind repertoriul de forme a ceramicii grupului Corlăteni.

O categorie de vase tipică și larg răspîndită la Cotu Morii o constituie ceștile cu toarta suprainălțată, din pastă fină, cu suprafața lustruită sau mată, decorate cu caneluri și incizii pe toartă sau lipsite complet de ornamentații (fig. 2/1, 6; 3/3—5; 10/2; 11/4; 12/1, 4, 7). Cele 5 exemplare atestate aici pot fi atribuite tipului 4 A al ceștilor și cănilor grupului Corlăteni, în clasificarea lui A. László⁸, avînd numeroase analogii în așezările și mormintele hallstattiene timpurii ale grupului Corlăteni de la Tîrpești⁹, Andrieșeni¹⁰, Corlăteni¹¹, Dănești¹², Iacobeni¹³, Prăjești¹⁴, Bălțați¹⁵, Valea Lupului¹⁶ și Cotu Morii¹⁷.

Un alt tip de vas, înrudit cu ceașca cu toarta suprainălțată, îl constituie străchinile hemisferice (fig. 2/2—4; 10/4, 6; 11/5). Întilnite în 4 exemplare, dintre care 3 în mormîntul nr. 2, acestea au buza ușor înclinată spre interior și într-un singur caz verticală și, ca elemente caracteristice, pasta cenușie, cu suprafața mată și umbo pe fund. Dată fiind lipsa de analogii, această formă de vas constituie un unicat în aria grupului Corlăteni.

Din categoria străchinilor cu buza aplecată spre interior se numără 4 exemplare (fig. 1/2, 5; 3/1; 4/5; 10/5; 11/3; 12/6, 8). Trei dintre acestea prezintă obișnuitul decor în bandă de caneluri orizontale și uneori apucători plate, mici, iar una este complet neornamentată. Străchinile de la Cotu Morii, după decor și mai ales după profil, se încadrează în tipurile B și C ale clasificării lui A. László pentru acest tip de vas¹⁸, avînd numeroase analogii în necropole și așezările hallstattiene timpurii de la Andrieșeni¹⁹, Tîrpești²⁰, Slobozia Hănești²¹, Iași—Crucea lui Ferentz²², Trușești²³. Asemănător străchinilor, la Cotu Morii, apare și un castren (fig. 3/2; 11/2), cu apucători plate, din tipul AB, în clasificarea lui A. László²⁴, acesta prezentînd analogii cu un exemplar hallstattian timpuriu de la Tîrpești²⁵.

Ultima categorie ceramică, întilnită în mormintele de incinerare de la Cotu Morii, o constituie vasul-sac, cu briu alveolat și apucători, atestat în mormintele nr. 1 și 3 (fig. 1/6; 2/5; 10/3; 11/6). Unul dintre acestea (M 3) a fost utilizat ca urnă (fig. 2/5; 11/6). Vasele-sac din mormintele 1 și 3 pot fi atribuite tipului Bb al clasificării lui A. László²⁶, cu analogii la Iași²⁷.

Prin numeroasele analogii enumerate anterior, necropola plană de incinerare de la Cotu Morii poate fi atribuită grupului Corlăteni, răspîndit în partea centrală și de nord-est a Moldovei, strîns legat genetic și cronologic de grupul tracic Chișinău-Lukașeva, atestat între Prut și Nistru. Grupul

⁴ A. László, *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*, teză de doctorat la Facultatea de istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 1965, manuscris, p. 63—67. În continuare se va cita *Teză de doctorat*.

⁵ I. Ioniță, în *Materiale*, VIII, 11/62, p. 734—735, fig. 3/4.

⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 335, pl. CCXL\111/6 (în continuare se va cita *Așezări*).

⁷ A. C. Florescu, în *Materiale*, V, 1959, p. 332, fig. 6/1.

⁸ A. László, *Teză de doctorat*, p. 67a—68, pl. X/8.

⁹ S. Marinescu-Bîlcu, în *Thraco-Dacica*, 2, 1981, p. 156, fig. 4/6, 9.

¹⁰ A. C. Florescu, în *Materiale*, V, 1959, p. 332—333, fig. 6/11.

¹¹ I. Nestor și colab., în *SCIV*, 3, 1952, p. 92, fig. 6.

¹² M. Petrescu-Dimbovița, Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 50—51, fig. 4/1.

¹³ *Așezări*, p. 248, nr. 143 d („Pe Grind”), pl. CXXXI/12.

¹⁴ C. Buzdugan, în *Carpica*, 2, 1969, p. 84, fig. 2/3.

¹⁵ *Așezări*, p. 168—169, „Livada gospodăriei de stat”, pl. V/10.

¹⁶ M. Dinu, în *AȘUI*, I, 1955, 1—2, p. 77.

¹⁷ A. László, în *SAA*, I, 1983, p. 53—54, fig. 2/2.

¹⁸ *Idem*, *Teză de doctorat*, p. 60—61.

¹⁹ A. C. Florescu, în *Materiale*, V, 1959, fig. 6/7; *idem*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 123, fig. 6/2, 4, 5, 10.

²⁰ S. Marinescu-Bîlcu, în *Thraco-Dacica*, 2, 1981, p. 56, fig. 5/10.

²¹ *Așezări*, p. 262, nr. 180 d, pl. CXI/23.

²² *Ibidem*, p. 202, nr. 49 d, pl. LXXXIII/3.

²³ A. C. Florescu, în *Materiale*, IV, 1957, p. 210, fig. 11/16—7; 12/2.

²⁴ A. László, *Teză de doctorat*, p. 59, fig. IX/13.

²⁵ S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 156, fig. 4/13.

²⁶ A. László, *op. cit.*, p. 57—58, pl. IX/6.

²⁷ *Așezări*, p. 204, nr. 491, pl. LXXVIII/17.

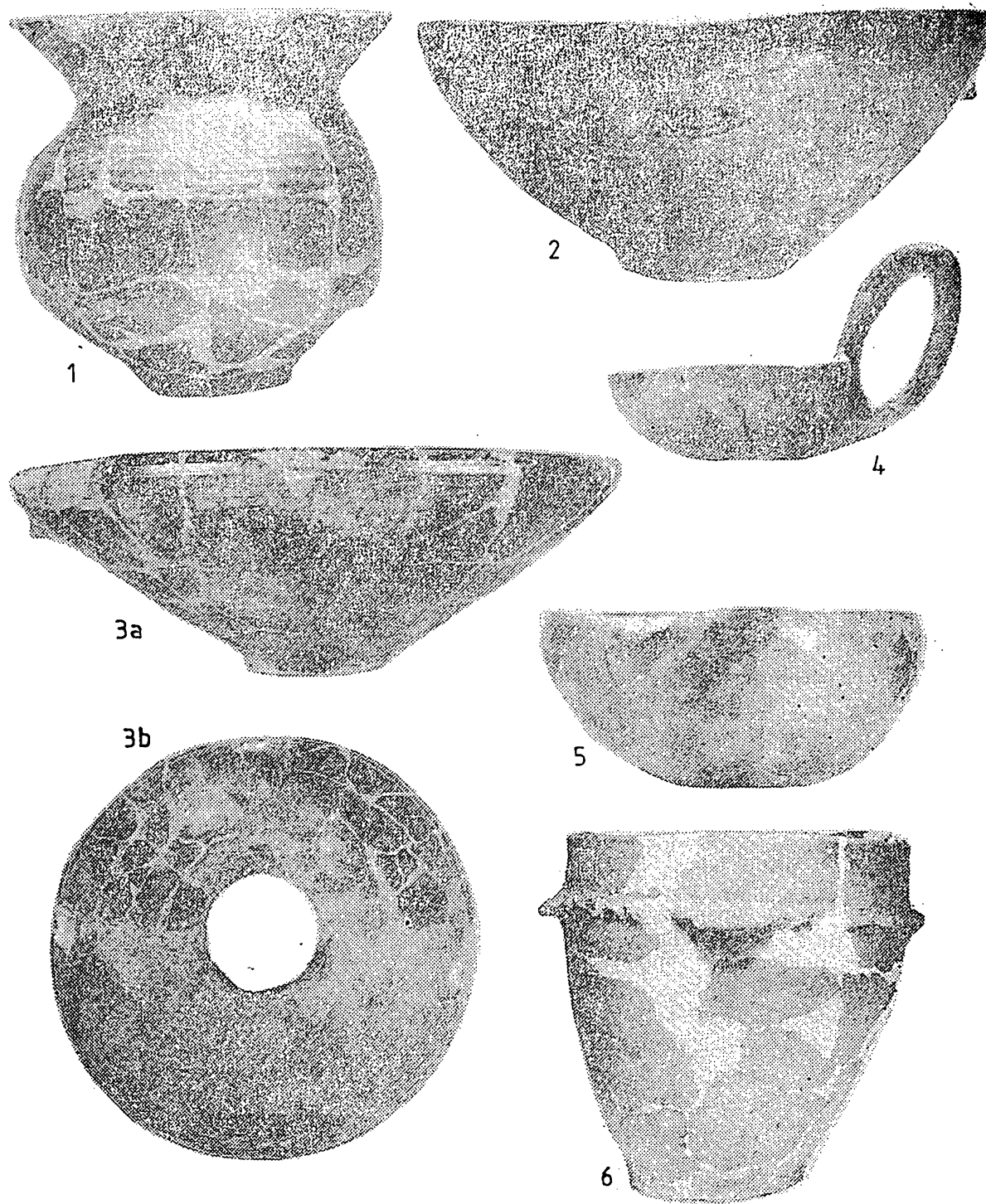

Fig. 11. Mormintul nr. 2 : urnă de formă bitronconică (1), strachină mare (3a—b); mormintul nr. 3 : strachină-capac (2), ceașcă cu toarta suprainălțată (4), strachină hemisferică (5), vas-sac întrebuințat ca urnă (6).

Fig. 12. Cească cu toarta suprainălțată descoperită în 1978 (7), cească cu toarta suprainălțată descoperită în 1964 (4), cească cu toarta suprainălțată fragmentară (1). Strachină din mormintul nr. 4 (8), strachină provenind probabil din mormintul nr. 4 (6). Piese descoperite accidental aparținând Ha B : fructieră (2), urnă bitronconică fragmentară (3), fragment ceramic de la o urnă bitronconică (5), cană (9).

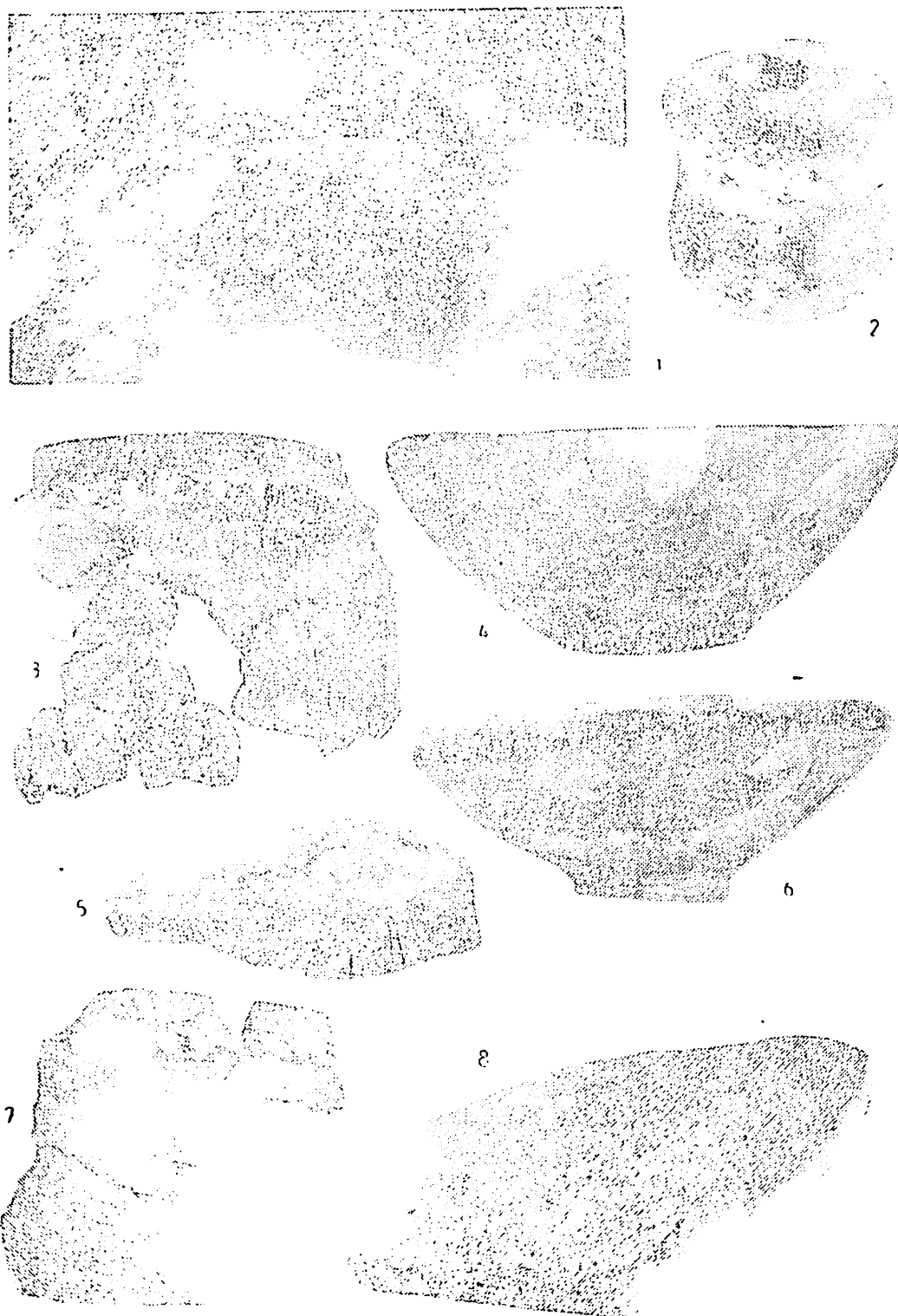

Fig. 13. Cuptor La Tène (1). Strachină (4) și risniță (8) descoperită în umplutura bordicului La Tène. Material La Tène: fragmente de vas-sac (3, 7), strachină (6), fusaiolă sau mosor (2), obiect de utilizare și datare incertă (5).

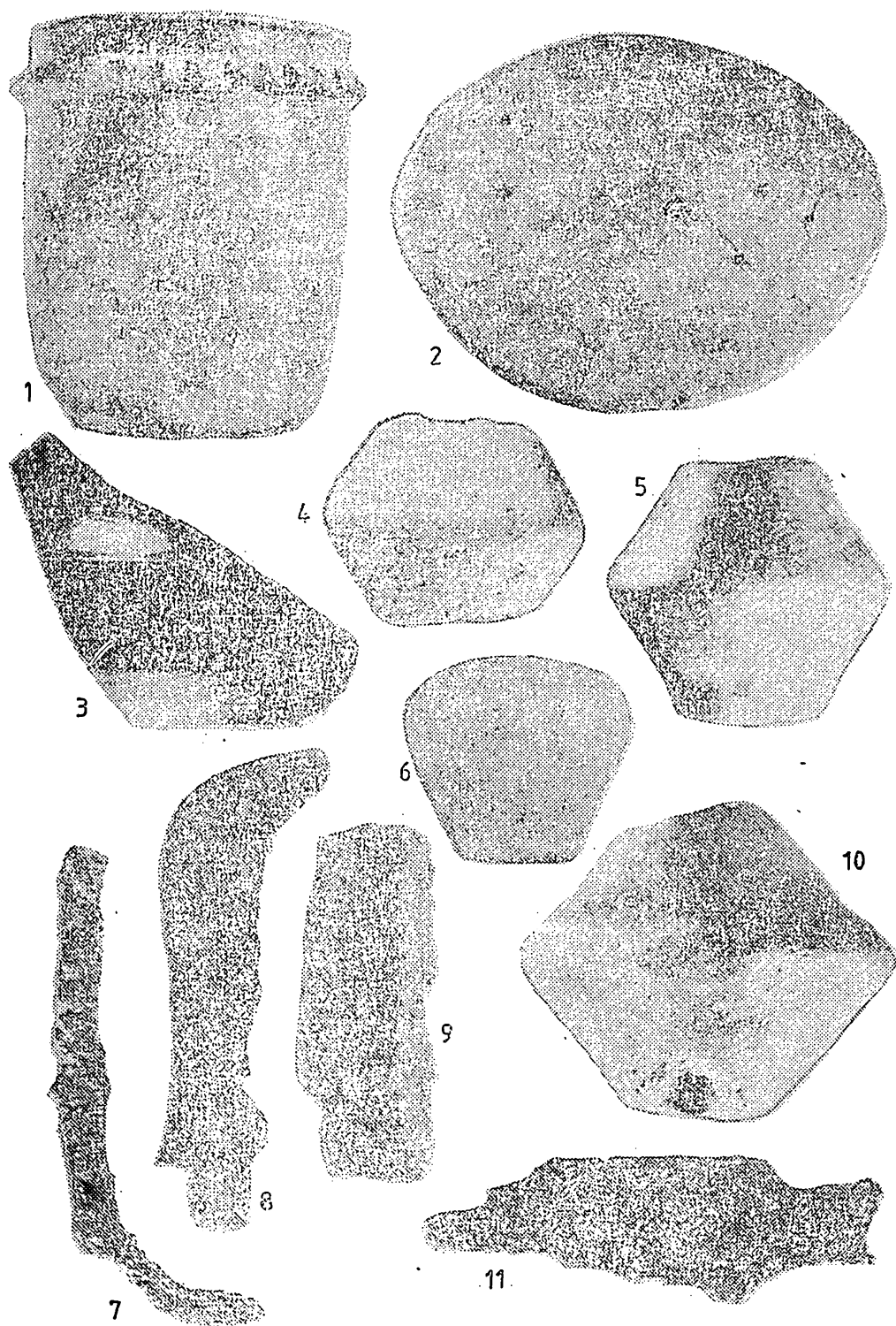

Fig. 14. Piese La Tène : vas-sac (1), lipsic (2), fragment de cupă grecească cu firnis negru (3), fusiiole (4, 5, 10), vas miniatural (6), vîrf de undiță din fier (7), cosor de fier (8), vîrf de săgeată de bronz (9), cuțit (11).

Corlăteni își începe evoluția încă în Ha A (sec. XI—X î.e.n.) și va continua și în Ha B²⁸ (secolele IX—VIII î.e.n.).

A. László atribuie unei etape mai vechi descoperirile de la Vaslui²⁹, Ilișeni³⁰, Cindești³¹ și probabil Trifești³² și unei etape mai noi materialele hallstattiene de la Andrieșeni³³, Corlăteni³⁴, ca și primul nivel hallstattiian de la Trușești³⁵, acestea aparținând fazei mai târzii a grupului Corlăteni³⁶. De fapt grupului Corlăteni îi mai poate fi adăugată cel puțin încă o etapă, deoarece în așezarea eponimă au fost înregistrate două nivele hallstattiene timpurii: primul, cu ceramică canelată în care apar urne bitronconice cu decor de caneluri orizontale și oblice, ca și proeminențe, cești cu toarta supraînălțată, străchini cu marginea canelată, toate având pasta lustruită, neagră la exterior și galbuie în interior; al doilea, caracterizat prin urne bitronconice cu buza îngustă răsfirată în afară, cu ornament de caneluri superficiale³⁷.

Rezultă de aici că în periodizarea grupului Corlăteni pot fi stabilite deocamdată cel puțin trei etape: prima care corespunde cu Ha A (descoperirile de la Vaslui, Cindești, Ilișeni, Trifești) și alte două etape documentate la Corlăteni ce pot fi atribuite perioadei Ha B. Analogiile citate anterior pentru vasele din inventarul mormintelor de la Cotu Morii sugerează atribuirea lor primei etape de la Corlăteni. În afară de acestea, față de urnele din Ha A, mult mai bogat ornamentate, atestate la Vaslui³⁸ și Trifești³⁹, se observă la Cotu Morii existența unui decor mai simplu, ca la urna din mormântul nr. 2 (fig. 1/10; 11/1); pe urna din mormântul nr. 1 și la cea descoperită izolat, ornamentația lipsește complet (fig. 1/8; 10/1).

Ceștile cu toarta supraînălțată se întâlnesc încă din epoca bronzului pentru ca în prima epocă a fierului să reprezinte o formă comună cu o largă răspândire⁴⁰. Ceștile cu toarta supraînălțată de la Cotu Morii prezintă unele asemănări cu cele de la Chitila, atribuite unui aspect cultural nou atestat în Cimpia Munteniei, datat în Ha A, unde aceste piese au toarta supraînălțată și umbo pe fund⁴¹. Prin străchinile hemisferice, dar mai ales prin ceștile cu toarta supraînălțată și gura ovală, mormintele de la Cotu Morii pot fi apropiate și de descoperirile din Transilvania ale aspectului Medias, datat în Ha B, unde apare o categorie similară de vase cu corpul înalt și gura ovală dar fără toartă supraînălțată⁴². Aceeași apariție, cu o etapă mai târzie decât Ha A, a ceștilor cu gura ovală, dar fără toartă supraînălțată, se înregistrează în orizontul Mahala IV, căruia îi corespund descoperirile unor piese similare de la Somotor, în Slovacia⁴³. În cadrul grupului Corlăteni ceștile cu toarta supraînălțată nu au apărut în inventarul mormintelor de la Trifești și Vaslui atribuite Ha A.

Asemănările vaselor de la Cotu Morii cu fragmentele ceramice descoperite în primul strat hallstattiian timpuriu de la Corlăteni impun mai degrabă atribuirea necropolei de la Cotu Morii etapei a II-a a grupului Corlăteni (Ha B). Astfel, atât la Corlăteni, nivelul I, cât și la Cotu Morii, apar deopotrivă urne bitronconice cu caneluri orizontale și proeminențe pe corpul vasului, cești cu toarta supraînălțată și străchini cu decor de caneluri în benzi, la exterior și vase-sac cu briu în relief⁴⁴. Totodată, dacă analizăm cu atenție inventarul ceramic de la Cotu Morii, constatăm că din cele 3 morminte intacte, cărora li se adaugă celelalte piese descoperite ocazional ori în săpături, mormântul nr. 3 se detașează net prin unele particularități ale materialului. Astfel, în loc de urna bitronconic-globulară cu gura în formă de pîlnie este utilizată ca urnă un vas-sac. Mai există apoi un castron cu

²⁸ A. László, *Începuturile primei virste a fierului pe teritoriul Moldovei. Unele rezultate și probleme*, în *Cercet. Ist.*, VII, 1976, p. 69—70; idem, *Über dem Ursprung und die Entwicklung der frühhallstattzeitlichen Kultur in der Moldau*, în *Thraco-Dacia*, I, 1976, p. 96; idem, *La région extracarpatiche orientale à la fin du IIe millénaire et dans la première moitié du Ier millénaire avant notre ère*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, Bucarest, 4—10 sept., 1976, I, București, 1980, p. 182—183, 186—187; idem, *Teză de doctorat*, p. 71—73; idem, *Rezumatul tezei de doctorat*, text la rotaprint, Iași, 1983, p. 9—11; idem, *Asupra legăturilor dintre spațiul est-carpatic și zonele de stepă și silvostepă nord-vest pontice la începutul epocii fierului (sec. XII—VII î.e.n.)*, în *AȘUI*, s. III, istoric, XXXII, 1986, p. 2—4; idem, *Les groupes régionaux du Hallstatt à l'est des Carpates*, în vol. *La civilisation de Hallstatt. Bilan d'une rencontre*, Liege, 1987, p. 114—122.

²⁹ Al. Andronic, *Descoperirile traco-gelo-dacice de la Vaslui*, în *Cercet. Ist.*, XII—XIII, 1981—1982, p. 117—126.

³⁰ M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 119—120; cf. și Gr. Foit în *Arch. Mold.*, II—III, 1964, p. 461—474; A. D. Alexandrescu, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 133, 176, nr. 79—80.

³¹ A. C. Florescu, M. Florescu, *Aspecte ale civilizației traco-gelece în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni*, în *S.A.A.*, I, Iași, 1983, p. 74—75.

³² I. Ioniță, *op. cit.*, p. 733—734, fig. 2—3; 7/1; A. László, *Teză de doctorat*, p. 76—77.

³³ A. C. Florescu, în *Materiale*, V, 1959, p. 332—333; idem, în *Materiale*, VI, 1959, p. 123.

³⁴ I. Nestor și colab., în *SCIV*, III, 1952, p. 91, 93.

³⁵ A. C. Florescu, în *Materiale*, III, 1957, p. 210—211.

³⁶ A. László, *op. cit.*, p. 76—77; idem, *Rezumatul tezei de doctorat*, p. 11.

³⁷ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 91—93.

³⁸ Al. Andronic, *op. cit.*, p. 123, fig. 6/4.

³⁹ I. Ioniță, *op. cit.*, p. 733—734, fig. 3/4—5.

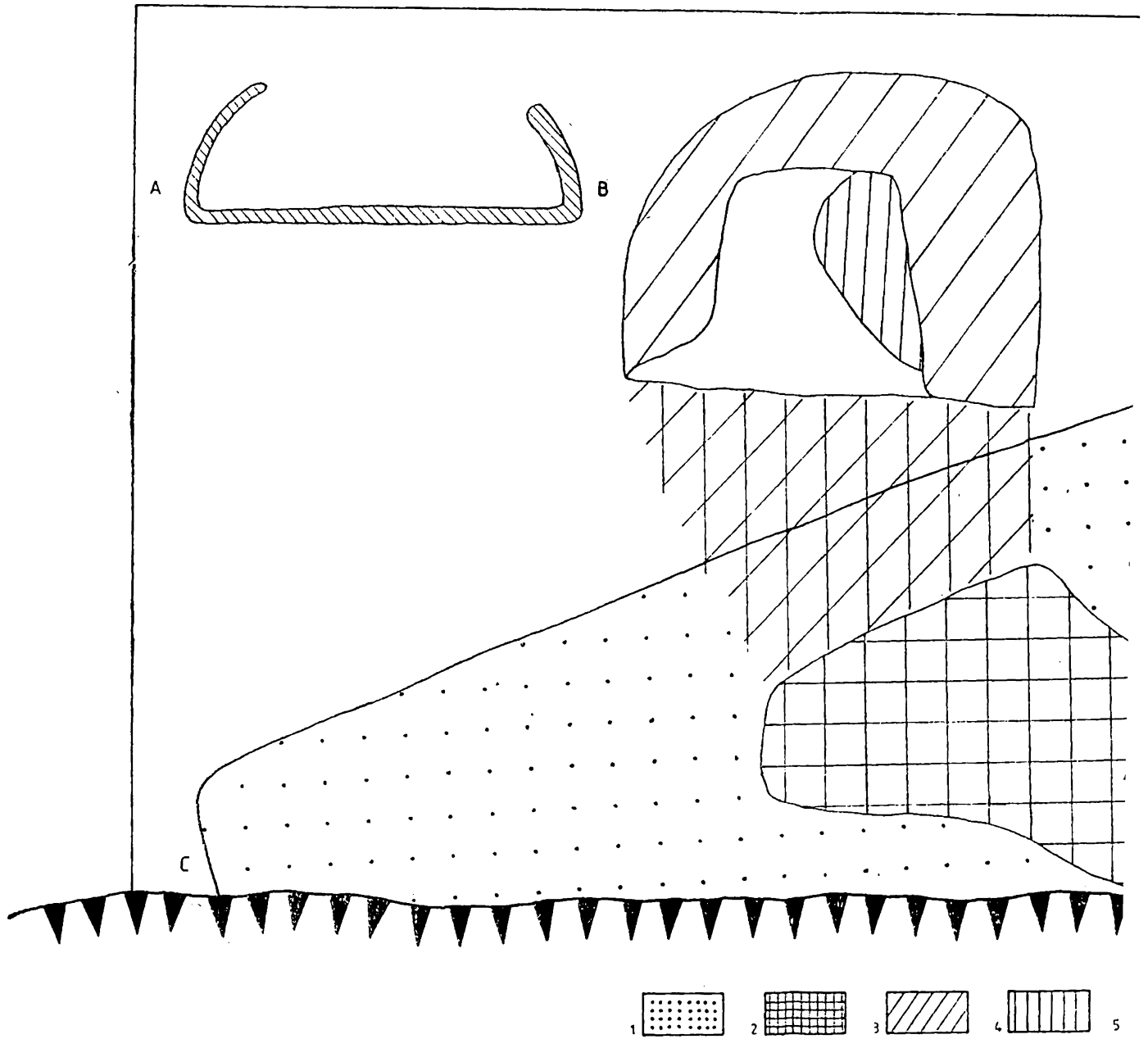
⁴⁰ I. Nestor, *Der Stand der vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 22, 1933, p. 116—117; I. H. Crișan, *Ceramica daco-gelece. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 43—44; Em. Moscalu, *Ceramica traco-gelece*, Muzeul național de istorie, București, 1983, p. 85.

⁴¹ V. Boroneanț, *Chitila-ferma. Un aspect cultural al începutului primei epoci a fierului, date preliminare*, în *Thraco-Dacia*, V, 1984, 1—2, p. 156—160.

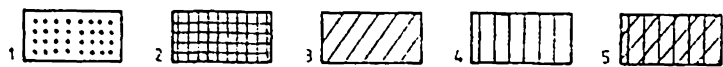
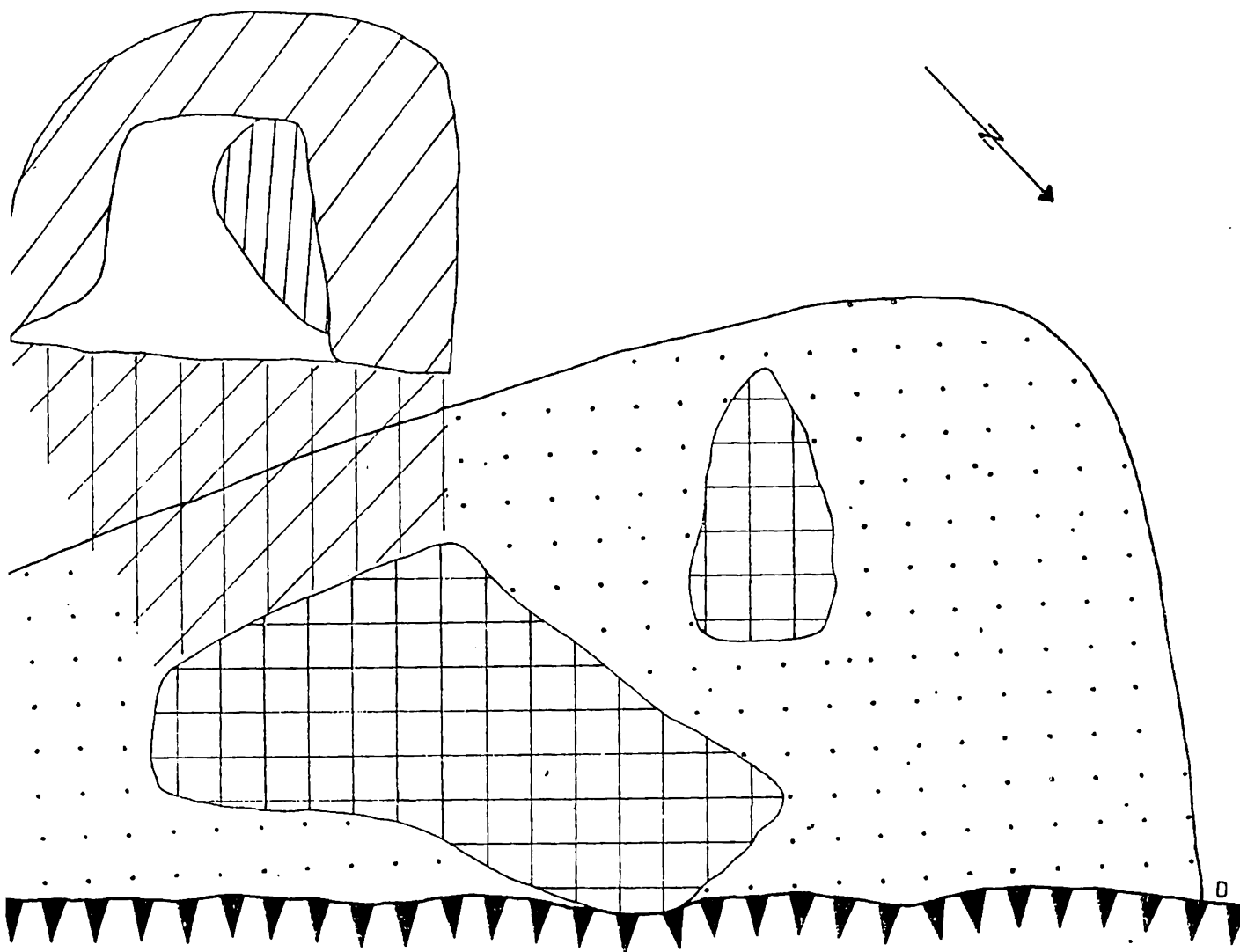
⁴² E. Zaharia, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, cești, p. 89, fig. 6; cești avind cu probabilitate toarta supraînălțată, fig. 4/9, 10; străchini, p. 87, fig. 3/1, 3, 15, 17; 4/8; încadrarea cronologică, p. 102—103; S. Morintz, în *Atuta*, I, 1970, p. 95—96; A. I. Meljukova, în *SA*, 1972, p. 62; G. I. Smirnova, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 367, fig. 3/28; A. László, *Teză de doctorat*, p. 71—73.

⁴³ G. I. Smirnova, *op. cit.*, p. 367, fig. 3.

⁴⁴ I. Nestor și colab., *op. cit.*, p. 91—92.

Pl. 1. Planul bordeiului La Tène : 1, umplutura bordeiului ; 2, porțiune de argilă ; 3, bolta c

0 1m

te : 1, umplutura bordetului ; 2, porțiune de argilă ; 3, bolta cuptorului ; 4, vatra cuptorului ; 5, strat de argilă sfărâmat.

apucători și fără ornament de caneluri, o strachină hemisferică fără umbo și o ceașcă din pastă cenușie, cu toarta supraînălțată, fără lustru și fără decor. Ca atare acest mormint ar putea reprezenta o etapă mai târzie în evoluția necropolei de la Cotu Morii și ar putea fi sincronizată, în mod ipotetic, cu cel de al doilea nivel de la Corlăteni.

Necropola de la Cotu Morii a adus o serie de date noi privind cunșterea etapei timpurii a primei epoci a fierului din Moldova, mai întâi prin precizarea ritualului de înmormintare, în care se utilizează pentru depunerea inventarului funerar gropi în formă de clepot, înguste la gură și largi la bază⁴⁵. În al doilea rând, cele trei morminte cu inventarul complet de la Cotu Morii permit constatarea că, în cadrul ritualului funerar, în mod obișnuit, alături de urna acoperită cu o strachină așezată cu gura în jos, apare ceașca cu toarta supraînălțată depusă ca cihrandă. De asemenea, sînt atestate pentru întâia oară două noi forme de vase — strachina hemisferică cu umbo și fructiera (cf. infra p. 41), tipuri încă neîntîlnite în alte stațiuni ale grupului Corlăteni. Ca atare, descoperirile de la Cotu Morii oferă un număr mai mare de morminte hallstattiene timpurii, egale ca număr cu cele de la Vaslui, avînd un inventar bogat și variat ce permite mai buna clasificare și cunșterea a grupului Corlăteni.

În afară de descoperirile care aparțin hallstattului timpuriu, în aceeași zonă a „Lutăriei” a fost golită prin săpături arheologice umplutura unei gropi de bordei pusă în evidență în taluzul lutăriei de excavațiile moderne, care au secționat și distrus în diagonală jumătate din acest complex arheologic (pl. 1—2). În plan, groapa de bordei avea forma rectangulară, cu colțurile rotunjite, lungimea fiind de 3,80 m și lățimea de aproximativ 2 m (pl. 1). În profil (pl. 2) groapa se prezenta cu laturile oblice și fundul drept, peste care s-a aplicat o lutuială de 5 cm. După utilizare, prin aglomerarea de resturi menajere care nu au mai fost evacuate, s-a aplicat a doua lutuială cu aceeași grosime. În rest, umplutura gropii de bordei era alcătuită din pămînt negru amestecat cu fragmente ceramice și de o porțiune cu pămînt galben purtat. În partea superioară a gropii, în malul de nord-vest, a fost amenajat un cuptor cu vatra și bolta lutuită avînd grosimea de 3 cm (fig. 13/1). Deși bolta nu s-a păstrat în întregime, înălțimea maximă reconstituită era de aproximativ 30 cm. În plan, cuptorul prezenta forma alungită cu dimensiunile de 1/0,80 m. La gura cuptorului a ieșit la iveală o porțiune lutuită, de formă neregulată datorită stării preaste de conservare, și care, deși păstrată parțial a putut acoperi cea mai mare parte a umpluturii gropii de bordei. Această situație, înregistrată stratigrafic, ne determină să apreciem că în momentul amenajării acestei instalații, bordeiul, cu cele două etape ale sale, ieșise din uz. Resturile arheologice care au ieșit la iveală în umplutură sînt alcătuite din fragmente ceramice, care aparțin celei de a doua epoci a fierului și din cioburi hallstattiene timpurii provenite din inventarul unui mormint distrus cu ocazia săpării acestei gropi de bordei.

Din mormintul hallstattian deranjat (1982) a fost recuperată o fructieră găsită spartă, dar parțial întregită, o strachină și o ceașcă fragmentară. Vasul-fructieră (fig. 4/7 ; 12/2) prezintă o cupă conică prevăzută cu apucători în formă de limbă din care se păstrează una singură (probabil că a avut două dispuse simetric), din pastă lustruită, de culoare neagră la exterior și cărămizie în interior. Cupa se sprijină pe un picior conic, cu adîncitură în interior. Decorul constă din caneluri oblice pe muchia buzei și caneluri orizontale, superficiale, dispuse în bandă, amplasate pe piciorul conic. Piesa, un unicat în repertoriul de forme de vase hallstattiene timpurii, prin lipsa buzei evazate și apucătorile dispuse simetric, constituie prototipurile fructierelor din a doua epocă a fierului, acest tip de vas nedepășind ca vechime Hallstattul B⁴⁶. Un exemplar asemănător, de mici dimensiuni, a apărut în necropolele hallstattiană de la Stoicani⁴⁷, altele, întrucîtva diferite, datate de asemenea în Ha B sînt atestate în insula Banului⁴⁸, la Virtop—Ploșor⁴⁹, Medias, Reci⁵⁰ și Susani⁵¹. Strachina (fig. 4/6), păstrată foarte fragmentar, cuprinde o porțiune din buza, prevăzută cu umbo, și din peretele oblic al vasului. Pasta grosieră, poroasă, fără luciu, prezintă culoare cărămizie cu pete roșcate, atât la exterior cît și în interior, datorită arderii oxidante. Dimensiunile relativ mari ale acestei piese și grosimea accentuată a pereților ne-au determinat să o considerăm mai degrabă strachină decît ceașcă.

A treia piesă a grupului vaselor hallstattiene din umplutura gropii de bordei este reprezentată de un fragment de ceașcă (fig. 4/11) din care se mai păstrează baza cu umbo și porțiuni din pereții arcuți. Pasta este relativ fină, de culoare cenușie, fără lustru, iar dimensiunile sînt apropiate de cele ale ceștilor găsite anterior la Cotu Morii. În afară de aceste trei piese, întregite total sau numai parțial au apărut și alte cîteva fragmente ale unor vase hallstattiene timpurii dintre care se distinge un fragment ce aparține unei baze de străchini ori castron din pastă neagră cenușie.

⁴⁵ Pentru mormintele hallstattiene timpurii de la Vaslui și Trifești nu s-a putut stabili forma gropii.

⁴⁶ Em. Moscalu, *op. cit.*, p. 89—90.

⁴⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, I, 1953, p. 189 și fig. 10/3; pl. IX/6 d.

⁴⁸ S. Morintz, P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, 3, fig. 14/7.

⁴⁹ D. Berciu, *Zorile istoriei la Carpați și la Dunăre*, București, 1936, p. 232, fig. NVII/5.

⁵⁰ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 83, 126—128.

⁵¹ I. Stratan, Al. Vulpe, în *Le monde thrace, Actes du 11e Congrès international de thracologie, Bucarest, 1976*, Ed. Nagard, 1982, p. 228—229, fig. 7. dreapta sus, trei fructiere ce aparțin grupului cultural Susani, secolele XIII—X î.e.n.

Pe lângă materialul hallstattian din umplutura gropii de bordei, au ieșit la iveală următoarele obiecte din a doua epocă a fierului: un castron lucrat cu mina din pastă cărămizie (fig. 4/12; 13/4) și numeroase fragmente ceramice care nu au putut fi întregite. Pot fi identificate cioburi de la străchini cu buza aplecată spre interior, de la vase bitronconice, oale, toate din pastă grosieră, lucrate cu mina, de culoare cărămizie (fig. 4/4; 5/1). Două fragmente ceramice atipice se deosebesc de celelalte; e vorba de un ciob din pastă gri cenușie, lucrat la roată, descoperit sub lutuiala din fața gurii cuptorului și de un fragment de amforă grecească din pastă cărămizie. În afară de ceramică, în groapa de bordei a ieșit la iveală o rîșniță de piatră (fig. 13/8) de formă alungită (lungimea 27,2 cm; lățimea maximă 15,4 cm; grosimea maximă 4 cm), analoagă cu o piesă din bordeiul de la începutul celei de a doua epoci a fierului de la Curteni—Dealul Viei⁵².

Materialul arheologic descoperit este insuficient de caracteristic pentru a putea obține datarea satisfăcătoare a acestui complex și, ca atare, vom avea în vedere și celelalte descoperiri din a doua epocă a fierului de la Cotu Morii care ar putea să aducă o contribuție la stabilirea cronologiei așezării. Astfel, în cuprinsul unei gropi, probabil menajere, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice ale unor vase-sac dintre care s-a întregit unul (fig. 4/9; 14/1), cu briu alveolat sub buză, pastă cărămizie (înălțimea 21 cm; diametrul gurii 17 cm) și alte două fragmente (fig. 4/10; 5/2; 13/3, 7) din același tip de vas⁵³. În cursul săpăturilor au ieșit la iveală mai multe fragmente de străchini (fig. 4/8) dintre care s-a întregit una singură (fig. 5/6; 13/6), lucrată cu mina, din pastă neagră-cenușie, lustruită, avînd fundul profilat și un decor de fațetări oblice pe buza aplecată spre interior (diametrul maxim 31,5 cm; diametrul bazei 10,7 cm; înălțimea 12,3 cm). Din categoria ceramicii lucrate cu mina au fost descoperite și fragmente de tîpsii, din care a fost întregit un exemplar de formă ovală (fig. 5/3; 14/2), din pastă cărămizie, poroasă (diametrele aproximative 29/28 cm; grosimea 1,6 cm), avînd pe una din fețe, probabil ca decor, adîncituri circulare⁵⁴ ca și fragmente de căni (fig. 5/4).

Din categoria pieselor ceramice lucrate cu mina aparținînd așezării La Tène, amintim un vas miniatural (fig. 5/5; 14/6), de formă conică, cu gura ușor înclinată spre interior, din pastă cărămizie (înălțimea 3,4 cm; diametrul maxim 4,4 cm; diametrul bazei 2,3 cm) cu bune analogii la Curteni—Valea Merilor⁵⁵. Din categoria ceramicii lucrate la roată, enumerăm un fragment de vas din pastă gri-cenușie, atipic, un rest al unei buze aparținînd unei amfore grecești și un fragment de cupă cu buza concavă din pastă roz, acoperit în interior și exterior cu firnis negu-lucios, reprezentînd o porțiune din jumătatea superioară a vasului (fig. 6; 14/3). Din toate aceste materiale, cupa poate fi datată între anii 520—480 î.e.n. aceasta reprezentînd un rest de cupă attică cu piciorul, probabil, scund⁵⁶. În afară de aceasta, întimplător, în perimetrul stațiunii, au apărut un fragment al unei piese de lut (fig. 13/5) de întrebuintare și datare incertă (lungimea 8,7 cm; grosimea maximă 3,6 cm) și cinci fusaiole de formă bitronconică și una cilindrică (fig. 5/7—8; 14/4—5,10), subțiată la mijloc (probabil utilizată și ca mosor) (fig. 5/9; 13/2).

Din categoria uneltelor de metal, apărute în așezare, enumerăm o lamă de cuțit de fier fragmentară (fig. 5/13; 14/11), un cosor de fier (fig. 5/12; 14/8) cu analogii la Huși—Corni⁵⁷, un virf de undiță de fier (fig. 5/10; 14/7) și o săgeată de bronz fragmentară, prevăzută cu două aripioare, dulie, virf ascuțit și fără spin (fig. 5/11; 14/9). Piesa, reprezintă o variantă a tipului A 1b, în clasificarea lui V. Vasiliev și se datează în intervalul din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. pînă la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al V-lea î.e.n.⁵⁸. Al doilea virf de săgeată descoperit anterior la Cotu Morii, cu trei aripioare, dulie și fără spin aparține tipului A2 al clasificării lui V. Vasiliev, datat în perioada de la mijlocul secolului al VII-lea î.e.n. și începutul celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea î.e.n.⁵⁹.

Așadar, din materialul arheologic descoperit, care poate fi ceva mai bine încadrat cronologic, fac parte și cele două virfuri de săgeți și fragmentul de cupă grecească; ca atare așezarea poate fi datată la sfîrșitul secolului al VI-lea — secolul al V-lea î.e.n.

Groapa de bordei de la Cotu Morii, deși singulară ca descoperire în această așezare și păstrată numai fragmentar, prezintă importanță deoarece s-a putut cunoaște mai bine forma în plan și

⁵² C. Iconomu, *Cercet Ist.*, XII—XIII, 1981—1982, p. 129, fig. 6/5; 7/7.

⁵³ Pentru acest tip de vas, cf. I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 56—57; 72—77, denumit vas cu profilul aproape drept; Em. Moscalu, *op. cit.*, p. 45—46, pl. XV, vas tip clopot, III, varianta III/b.

⁵⁴ Em. Moscalu, *op. cit.*, tip XXIII/b, p. 87—88.

⁵⁵ C. Iconomu, în *Cercet Ist.*, IX—X, 1978—1979, p. 102, pl. XVII/4; XIX/8.

⁵⁶ Cupă attică tip C cu buza concavă. Fragmentul de la Cotu Morii reprezintă un fragment de buză (fără muchie) și de vascu, cu diametrul de 14 cm. Cf. E. A. Sparkes și Lucy Talcott, *Black and Plain Pottery. The Athenian Agora*, XII, Princeton, 1970, p. 91—92, cat. 398—407, fig. 4, pl. 19; S. R. Roberts, în *Hesperia*, 53, 1986, p. 3 și urm. Determinarea

acestei piese a fost făcută de P. Alexandrescu căruia îi exprimăm și aici gratitudinea noastră.

⁵⁷ S. Teodor, V. Bazarciuc, în *ActaMM*, I, 1979, p. 59, fig. 1/3—4; S. Teodor, în *Thraco-Dacica*, II, 1981, p. 186—187, fig. 31/2. Cf. M. Comșa, *Date privind cultivarea viței de vie la traco-daci (sec. VI î.e.n. — sec. I e.n.) în lumina cercetărilor arheologice*, în *Pontica*, XV, 1982, p. 67—73. Pentru exemplarele mai tirzii cf. I. Glodariu, Eug. Iaroslavski, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 75, fig. 66/2, 5, 9, 19.

⁵⁸ V. Vasiliev, *Sciții agalrși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p. 74.

⁵⁹ V. Vasiliev, *op. cit.*, p. 74; A. László, în *SAA*, I, 1983, p. 54.

profilul unui atare tip de locuință, în condițiile în care săpăturile arheologice pentru această epocă au permis stabilirea cu exactitate a formei gropii de bordei numai la Cuteni—Vaslui⁶⁰ și, într-o etapă ceva mai târzie, la Budeni—Dolhasca⁶¹. În afară de aceasta, cuptorul de la Cotu Morii probabil utilizat pentru coacerea pîinii, deși ulterior gropii de bordei, poate fi atribuit așezării din a doua epocă a fierului, o instalație similară fiind atestată la Borneș—Neamț⁶².

În sfîrșit, atît în umplutura gropii de bordei, cit și în restul așezării, au fost descoperite fragmente ceramice din pastă gri-cenușie, lucrate la roată, cîteva bucăți de amforă și un ciob de cupă care atestă, alături de celelalte descoperiri de vase grecești, prezența și vechimea împacturilor grecești în așezările geto-dacice din Moldova⁶³.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA NÉCROPOLE HALLSTATTIENNE DE COTU MORII—IAȘI

RÉSUMÉ

À l'occasion des recherches de surface et des fouilles archéologiques on a mis en évidence une nécropole plane d'incinération dans le village Cotu Morii, la commune de Popricani, le département de Iași. On a constaté que dans la localité citée, dans l'endroit „Toloaca” ou „Lutărie”, il y avait une agglomération qui appartenait à la culture Noua, avec des fosses superposées et dérangées des tombes appartenant au début de l'âge de fer. À son tour, la nécropole de l'époque du fer ancien a été affectée par une agglomération dace de La Tène du début.

De la nécropole d'incinération on a récupéré quatre tombes ayant l'inventaire suivant : La tombe n° 1 contient une urne avec des débris calcinés ; à côté, une terrine et un vase-sac. La tombe n° 2 contient une urne bitronconique ayant à l'intérieur des débris calcinés ; à côté de l'urne, on a trouvé quatre terrines et une tasse à anse surélevé. La tombe n° 3 contient un vase-sac ayant eu le rôle d'urne, une écuelle utilisée comme couvercle de l'urne. Tout près, on a trouvé aussi une jatte hémisphérique et une tasse à anse surélevé. La tombe n° 4 a été dérangée et on a pu récupérer une écuelle et deux tasses à anse surélevée.

Excepté ces tombes, on a trouvé encore d'autres vases en céramique du début de l'âge de fer : une écuelle, une tasse à anse surélevée, un pot, une urne bitronconique fragmentaire. Les fouilles archéologique ont permis de constater que les sépultures étaient en forme de cloche.

La nécropole plane d'incinération de Cotu Morii peut être placée dans le groupe de Hallstatt thrace de Corlăteni (début de l'âge de fer), répandu dans la partie centrale et de nord-est de la Moldavie, fort lié du point de vue génétique et chronologique du groupe thrace Chișinău-Lukașevka, attesté entre Prut et Dniestr. Le groupe de Corlăteni peut être partagé en trois étapes : le première qui correspond au début de l'âge de fer (Hallstatt A) (les découvertes de Vaslui, Cîndești, Ilișeni, Trifești) et les deux autres étapes à Corlăteni qui puissent appartenir au Hallstatt B. Les tombes de Cotu Morii peuvent être datées à la deuxième étape du groupe de Corlăteni qui appartient au Hallstatt B.

Dans le même endroit où se trouvait la nécropole thrace d'incinération il y avait les matériaux coupesants d'une hutte mise en évidence par le talus de la carrière d'argile pendant l'excavation du terrain, quant on a fait une section en diagonale et on a détruit la moitié de ce complexe archéologique. Dans le plan, la fosse de hutte avait la forme rectangulaire au x coins arrondis, en longueur de 3,80 m et en largeur d'environ 2 m. Au bord du nord-ouest de la fosse de hutte, on avait aménagé un four à âtre et voûte glaisés. L'inventaire céramique de la fosse de hutte se compose des fragments d'une tombe du début de l'âge de fer détruit : un vase à fruits, une jatte et une tasse, tous fragmentaires et des objets appartenant au deuxième âge du fer : une soupière modelée à la main, des fragments de vases bitronconiques, des pots, un fragment de vase fait à la roue, un fragment d'amphore et une meule à bras en pierre.

Excepté ces objets, pendant les fouilles, on a trouvé d'autres pièces qui peuvent être placées au début du deuxième âge du fer (les VIes. — V^{es}. av. n. è.), des vases-sac, des jattes, des plateaux, un fragment de coupe grecque à vernis noir, des fusaioles, une lame de couteau en fer, une serpe en fer, une pointe de flèche en bronze etc.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Fragments de céramique (1, 3, 4), anse de vase (7), vase-sac décoré d'une bande continue (9) appartenant à la culture Noua. Pièces appartenant au Hallstatt B. La tombe n° 1 : urne (8), vase-sac (6), écuelle (5). La tombe n° 2 : grande écuelle (2), urne en forme bitronconique (10).

Fig. 2. La tombe n° 2 : tasse à anse surélevé (1), écuelle hémisphérique avec *umbo* (2—3). La tombe n° 3 : écuelle hémisphérique (4), vase-sac utilisé comme urne (5), tasse à anse surélevé (6).

Fig. 3. La tombe n° 3 : écuelle couvercle (2). Tasse à anse surélevé découvertes en 1964 (5). Tasses à anse surélevé (3—4), découvertes en 1978, écuelle provenant de la tombe 4 (1).

Fig. 4. Écuelle provenant probablement de la tombe 4 (5). Pièces découvertes accidentellement appartenant au Hallstatt B : pot (1), urne bitronconique (2), fragment céramique d'une urne bitronconique (3), écuelle hémisphérique fragmentaire avec *umbo* (6), vase à fruits (7), tasse fragmentaire avec *umbo* (11). Matériel La Tène : écuelles (4, 8, 12), vases-sac (9, 10).

Fig. 5. Matériel La Tène : pots (1, 4), vase-sac fragmentaire (2), plateau (3), vase en miniature (5), écuelle (6), fusaioles (7—9), lameçon en fer (10), pointe de flèche en bronze (11), serpe (12), couteau (13).

⁶⁰ C. Ionomu, in *Cercetări*, XII—XIII, 1981—1982, p. 127—128, fig. 3, p. 130 ; p. 136—137, fig. 10.

⁶¹ S. Teodor, *Succeda*, V, 1978, p. 143, bordeiele nr. 2—3 de la Budeni—Dolhasca din secolele IV—III î.e.n. ; bordeiele rectangulare apar și în sudul Basarabiei la Beliaevka I (Cf. S.B. Ochotnikov, *Nișnee podnestrov'e v VI—V vv. do n.e.*, Kiev, 1990, p. 11 și p. 13, fig. 5/3—4).

⁶² S. Teodor, in *Thraco-Dacica*, V, 1984, 1—2, p. 126—127, fig. 2.

⁶³ Pentru importurile grecești în Moldova, cf. S. Teodor, *Cu privire la relațiile dintre geții est-carpatici și lumea greco-macedoneană*, in *ActaMIM*, V—VI, 1983—1984, p. 155—168.

Fig. 6. Fragment de coupe grecques à vernis noir.

Fig. 7. L'endroit „Toloaca” ou „Carrière d'argile”, vu vers l'ouest. Les flèches indiquent l'emplacement de la hutte La Tène (1). Le même endroit vu vers l'est (2). L'endroit „Toloaca” ou „Carrière d'argile”, la limite du sud : orifice de la fosse de hutte La Tène (3).

Fig. 8. Fragments de céramique (1, 2, 4, 7), anse de vase (3), aiguille en os (5), poinçon (6) Noua.

Fig. 9. Omoplates creusés (1-3) appartenant à la culture Noua.

Fig. 10. La tombe n° 1 : urne (1), vase-sac (3), écuelle (5). La tombe n° 2 : tasse à anse sphérique avec *umbo* (4a - b, 6).

Fig. 11. La tombe n° 2 : urne en forme bitronconique (1), grande écuelle (3a - b). La tombe n° 1 : tasse à anse surélevé (4), écuelle hémisphérique (5), vase-sac utilisé comme urne (6).

Fig. 12. Tasse à anse surélevé découvertes en 1978 (7), tasse à anse surélevé découverte en 1978 fragmentaire (1). Écuelle provenant de la tombe 4 (3), écuelle provenant probablement de la tombe 1 accidentellement appartenant au Hallstatt B : vase à fruits (2), urne bitronconique fragmentaire d'une urne en forme bitronconique (5), pot (9).

Fig. 13. Four La Tène (1). Écuelle (4) et meule à bras découvertes dans le remplissage de la fosse de La Tène : fragments de vases-sac (3, 7), écuelle (5), fusaïole ou bobine (2), objet d'utilité courante (5).

Fig. 14. Pièces La Tène : vase-sac (1), plateau (2), fragment de coupe grecque à vernis noir (3), vase en miniature (6), hameçon en fer (7), serpe en fer (8), pointe de flèche en bronze (9), cout

Pl. 1. Le plan de la hutte La Tène : 1, le remplissage de la hutte ; 2, fragment glaisé ; 3, voûte ; 4, fosse ; 5, couche d'argile écrasée.

Pl. 2. Le profil de la fosse de hutte : 1, sol végétal ; 2, sol jaune ; 3, sol noir du remplissage ; 4, fosse ; 5, couche d'argile.